

Не той став.

Повість

Івана Левіцького.

— [Далі.] —

VIII.

Денис цілий піст не заходив до Романа. Йому було ніяково заходити до тієї хати, де від його відшурались, не прийняли за зятя... Минула весна; настало й літо. Денисови не довело ся стрінутись з Настею на самоті і побалакати з нею. Мати не пускала її на вечерниці. Денис часом бачив її на веснянках, на весіллях серед дівчат, балакав з нею, жартував, моргав на неї, залицая ся здалеки, але йому не довело ся ні разу поговорити з нею щиро. Він навіть не знав, чи любила вона його й досі, чи може вже й любити перестала.

Аж в осени Денис насмілюв ся раз у вечері зайти до Романа в гості. Настя вгляділа його в вікно і швиденько прибігла в Романову хату. Денис посидів, побалакав з Романом, пожартував трохи з Настею. Настя сиділа невесела і тільки дивилась на його жалісливими очима.

„Розлучають мене з тобою, але не розлучать. Ти будеш мій, я буду твоя, хоч би міні прийшло ся ждати тебе не рік, не два“, — думала Настя, поглядаючи на Дениса журливо.

— Чого ти, Насте, ніби журиш ся? Чом ти не говориш? — спитав в неї Денис.

— Не говорю, бо говорити нема чого. Я вже все своє переговорила, — обізвалася Настя, і її голос задрижав. Вона ледві вдержала в очах сльози...

Від того часу Денис частійше почав відвідувати Романа. Там він бачив ся з Настею, там він міг побалакати з нею. Баба Зінка вже бачила, що Денис знов учає до Романа; вона догадувалась, що Денис ходить не до Романа, а до Насті, але про те змовчувала.

„Що-ж маю діяти! Не загородити-ж міні двір та ворота високим тином від Дениса, щоб і птиця через його не перелетіла. Та чи то-ж обгородиш ся тинами від тих парубків, коли гарну дочку маю“, — думала баба Зінка й змовчувала, ніби вона нічого не бачила, нічого й не знала.

Одного вечора виходячи смерком від Романа, Денис зашепотів до Насті в сінях:

— Бери відра та виходь зараз до криниці по воду; маю тобі щось сказати.

Денис з двору, а Настя за відра та й побігла через город до криниці. Там стояв під вербами Денис. Коло криниці не було нікого.

— А що, Насте! Чи агадує про мене коли твоя мати? Що вона тепер говорить про мене?

— Ніколи й словечком не згадувала, неначе тебе й на світі нема.

— А для тебе-ж, Насте, є ще я на світі.

— О, є, й будеш і не перебудеш! — аж крикнула Настя.

— Чи ти-ж мене любиш, як і попередю любила, чи може вже й забулась про мене. Може вже нагледіла нинчі чорні брови, нинчі карі очі.

— І не нагледіла, і не нагледжу. Як не буду твоя, то й нічия не буду.

— А як тебе сватати муть в осени нинчі парубки?

— То усім хлопцям піднесу гарбуза, а таки на своєму поставлю. Моя мати ніколи мене не біла й не лаяла, але як би вона мене лаяла, біла, як би вона мене катувала, щоб я пішла за нелюба, а не за тебе, я-б її не послухала, і таки поставила на своєму. Я-б не плакала, я-б не побивалась, а тільки не пішла-б заміж ні за кого нинчого, хоч би мене мати тричі силувала. Присилай старостів ще раз. Може вже мати переиначила та передумала.

— Зоре ти моя ясна! Ти міні одна світиш і світити меш для мене, поки й мого віку. А як зайдеши, моя зоре, за хмари, то й сонце на віки зайде для мене; я вму за тобою, — сказав Денис.

Він вхопив Настю за щокі і поцілував гаряче.

Хтось нагодив ся до криниці на далекій улиці. Настя швиденько набрала води і скочила через перетаз. Денис скопив у верби та лози і сховав ся.

В осені прийшли до Насті одні старости. Вона піднесла їм гарбуза; незабаром після того прийшли й другі старости, вона їй говорила до них не схотіла і втікла з хати.

— Ой вдала ся вона в мене! Ой вдала ся вона в мене! — бідкалась баба Зінька: — отже-ж вона зробить таки по своєму.

Після Покрови Денис знов заслав старостів до Насті. Про Дениса вже давно не ходила по селі ніяка недобра слава.

„Може він уже виграв ся, як молодий мід. Може він і справді буде добрим чоловіком“, — подумала баба Зінька і поблагословила Насті подавати старостам вишивані рушники.

— От тепер я, мамо, знов стала весела та щаслива, неначе це я сьогодні вдруге на світ народилась! — говорила Настя до матері.

— Ну, то й добре, коли ти щаслива. Та вже й Денис не той став, що був попереду. Справлю-ж я для тебе веселе весілля, бо це вже останнє весілля в моїй хаті, — говорила баба Зінька до Насті.

Видавши Настю заміж, баба Зінька зістала ся сама в своїй просторній світлиці з кімнатою.

„От тепер я вже відпочину на старости літ. Соломія робоча та проворна, усе діло поробить і за себе і за мене. Буду собі тихо жити, Богу молитись та до церкви ходити, поки Бог не прийме мою душу“, — думала баба Зінька, сидючи в своїй просторній світлиці.

До Різдва прожила баба Зінька окреме від сина та невістки, але далі не видержала. Вона звикла до гурту, до великої сім'ї. Виглядівши та поженивши багато синів, баба Зінька звикла, щоб коло неї в хаті вештались люди, щоб коло неї говорили, сьпівали, щоб у хаті пустували та бавились діти. Робоча та невсипуща зроду, вона недовго видержала в самотині. Перед Різдом в Соломії родив ся син. Родиво було важке; дитина родилась нечасна. Соломія на сиду одужала. Баба Зінька ніяк не могла всидіти в своїй світлиці. Як тільки вона чула через сїни, що в противній хаті плаче дитина, зараз бігла туди, щоб подглядіти дитини. Не сиділось самій бабі в просторній хаті.

— Переходь, Романе, в мою світлицю, бо мене стару нудьга бере без людей. Чогось мені здаєть ся, ніби дні стали довгі, як море, а ночі ще довші. Я буду жити в маленькій кімнаті, а ти з Соломією живи в світлиці. Твоя хатинка буде нам за комірчину або за хижку, — сказала баба Зінька Романови.

Незабаром Роман з Соломією перейшли жити на материну половину. Занищала дитина в хаті, засьпівала Соломія колискових пісень, колишучи дитину, і бабі Зіньці знов стало веселіше жити на світі: знов для баби дні стали ніби коротші; а ночі не такі довгі. Соломія поралась коло печі, баба доглядала дитини. Сімя жила тихо та спокійно. Бабі Зіньці ніколи не доводило ся нарікати, що взяла собі за невістку веселу та проворну крутілку.

Через два роки Соломія вже мала й дочку, і після того в неї вже не було дітей. Вона була така весела та сьпівуча, як і попереду, все жартувала та пустувала, але їй до діла брала ся. Мати втішала ся унуками та хвалилась перед сусідами своєю невісткою, що вона і весела, робоча, і добра до дітей, добра й до людей.

— Господи, яка добра Соломія! — не раз хвалила ся баба Зінька молодичам і навіть батьощі: — як тільки почує, що на кутку в кого заслабне дитина, то вже вона й там. Забіжить разів зо два, зо три на день, подивить ся, розпитає, попросить в мене молока і віднесе дитині, бо в мене хвалить Бога, дійна корова сльме ніколи не переводить ся. А коли в день або в ночі де трапиться пожежа, вона кидає усе та й біжить на пожежу, щоб ратувати: виносить усе з хати, з комори, і виносе більше за двох, бо проворна та прудка, як метіль. Раз у ночі на кутку зайняло ся сім хат. Вона схопила ся, як несамоविта, побігла, вискочила в двір коло однієї хати на погірб; погірб зверху вже обгорів, а вона і шурхнула в той погірб, так що вже чоловіки спустили в яму два дручка, і вона по дручках вирапала ся з ями, ніби кішка.

Малі діти то плакали, то пустували в хаті і перебаранчали Романови читати святі книги та молитись Богу. Він опирався малу хатину, прибірав в хаті чепурненько, за-

стелив стіл чистою скатеркою, завітчував образи усяким зіллям; повісив на образи вишивані рушники, ще й звелів столярови виточити два дерев'яні високі підсвічники, такі як в церкві стоять перед іконостасом. Столяр виточив підсвічники, маляр помалював їх ясно-зеленою фарбою, а Роман повірізував з паперу кружала і понакладав зверху на підсвічниках, щоб вони не позакапувались воском від свічок. Роман бачив такі підсвічники в Києві в Лаврі, в келії одного послушника, котрий був родом з Терешок, і навіть близький Романів сусіда. Такі підсвічники Романови дуже припали до вподоби. Романови заманулось поставити такі самі підсвічники в своїй хаті. В неділю або в свята Роман сьвіттив свічки, засьвічував лямпадку перед образами, кадив з покришки ладаном і сїдав за столом читати Минею або „Житія Святых“, або ставав перед образами і молив ся Богу. Маленька Романова хатинка стала схожа на якийсь малесенький притвор у церкві.

Стара мати ласкаво погляділа, як син прибірав та опряджав свою хатину, але Соломії все це дуже не подобалось.

— Оце вже Роман так замуруєть ся в своїй хатині з книжками, що до його ані приступу! — говорила Соломія до матері.

— Нехай, дочко, зачинаєть ся та читає про свята та божє. Він непогане діло робить, — говорила баба Зінька до Соломії: — а робити усяку роботу, хвалить Бога, в нас є кому. Хоч я й стара, але не люблю сидіти дурнички, згорнувши руки.

Вже й діти попідростували. Синови вже пішов дев'ятий рік. Роман не хотів посиляти його до школи вчитись і почав сам вчити його читати та писати.

— Не хочу я посиляти свого хлопця до школи, — говорив Роман до матері: — там гармідер, галає; хлопці б'ють ся та лають ся та дуріють. Хлопець мій трохи слабовитий та дуже смирний; ще там його школярі заскубуть та заплюють. Я й сам його вивчу і читати і писати.

І Роман почав вчити свого сина в своїй маленькій хатині. Через рік він почав вчити читати й дівчинку. Роман не любив, як Соломія або мати заходили в його хатину в той час, коли він вчив дітей.

— Не ходи вже, дочко, в противну хату, як Роман сяде коло книжок з дітьми. Нехай вчить дітей та до розуму доводить. Він непогане діло робить, — говорила баба Зінька до Соломії.

— Але, мамо, Роман вже й геть-то засиджуєть ся з дітьми в тій хаті з книжками, а про роботу й не дбає: і до волів в загороду не заглядає, і коня не доглядає. Як би не я, то волі й кінь стояли-б в загороді цілий день ненапоєні й ненагодовані. А Роман тільки й знає, що свої книжки, — гомоніла Соломія.

— То й побіжи, дочко, сама та й напій і волі і коня. Роман не гайнує даржо часу: і він діло робить, — виправдувала баба Зінька свого сина: — ти-ж бачиш, дочко, що Роман не цілий таки день сидить з дітьми за наукою: він вже і молотить і віє, і до млина возить, і в клуні прибірає. А ти ставай йому до помічі, поки діти вивчать ся.

Але Соломії прийшло ся вже й дуже часто ставати до помічі своєму чоловікови. Одначе вона скрізь увивалась, скрізь встигала в роботі і в хаті, і в дворі, ще й на току та в клуні Романови помагала.

Цілу осінь і зиму Роман вчив що дня своїх дітей, заєвши в невеличкій хатині, де було тихо, де ніхто йому не перебаранчав. В неділі або в свята по обіді він звичайно йшов у ту хатину, сїдав коло стола, розгортав яку-небудь церковну книгу і читав її голосно. За книгою він сидів не одну годину, сидів довго, бо дуже любив читати книги.

Раз в великий піст, в неділю на середопісті Соломія сиділа з матір'ю в світлиці і нудила сьвігом. Мати налагодилась лягти відпочити. Діти бігали по хаті й грали ся. Роман сидів в своїй хатині за книжкою. Соломія надумалась піти до Романа пожартувати. Він вже давно не звертав на неї жадної уваги.

Соломія ввійшла в хатину і стала коло порога. Роман сидів коло стола, згорбивши спину і нагнувшись над здоровою книжкою. Він спинав дуошні, читаючи книжку. Соломія

дузала насіння і збирала душайки в жменю. Довгенько вона стояла мовчки коло дверей, але Роман читав і не оглядав ся. Соломія підступила до його зза спини і обвила його шию руками. Роман тихо відкинув її руки на бік, на свої плечі і все таки бубонів, читаючи далі та перегортуючи листок книжки.

Соломія підвела свої руки і спинула на листи книжки повнісіньку жменю насіння. Роман перестав бубоніти: насіння закрило стрічки. Він згорнув насіння долонею на стіл і знов почав читати.

— Не дурій бо, Соломіє! Ти не даєш мені читати, — тихо обізвав ся Роман.

Соломія обійшла стіл і сіла на лаві проти Романа. Вона дивилась на його біле високе чоло та на віка, спущені на очі.

— Та годі вже тобі читати! Йди до світлиці та побалакай з нами! — почала говорити Соломія: — Зачини ся, замкнеть ся отут в хатині та й сидить, мов квочка в обичайці. Ходім в світлицю!

— То йди собі в світлицю, коли хоч! Там же є мати. Говори з нею, а я буду читати.

— Яка там розмова з матір'ю! Мати сидять на лежанці, та тільки все позіхають та позіхають та рота хрестять. Кидай оту книжку та ходім у гості до батька.

— Відчепи ся від моєї душі! Йди сама до батька, а я прийду перегодя, — говорив Роман і все таки не підводив голови від книжки, навіть не глянув на Соломію.

— Та кидай оту книжку! Оце прилип до тієї книжки, неначе муха до меду. Вставай та одягай жупан.

Соломія схопила ся з місця і потягла книжку до себе через стіл. Роман вхопив за книжку обома руками і не пускав.

— Оце причепила ся причепа! Потривай, дочитаю листка!

— Коли ти в гаспида цю книжку дочитаєш? Диви ся, скільки ще її до кінця, до другої палатурки. Поки дочитаєш, то й смеркне.

— Та не до другої палатурки, а до оцього значка на другому листку! Диви ся, ось намальована квіточка, і написано: кінець. Оце-ж і кінець.

— Та не бреши! Я тебе вже добре знаю. Хіба мало отаких квіточок понамальовувано в цій книжці?! Це ти мене дуриш.

— Та не дури! Ось тутечки-ж написано: кінець. От дивись! Ото дурна!

— Мені все одно, що воно там написано, бо я його неугарна прочитати. А ти не бреши! Кидай книжку, бо я вхоплю оту книжку та тебе нею по спині та по потилиці!

Соломія вхопила книжку, замірилась на Романа і вже хотіла і справді телепнутти нею по спині свого чоловіка. Роман відняв від неї книжку, знов розгорнув і знов почав водити очима по стрічках. Соломія кинула на книжку жменю душпиння і зареготалась. Їй хотілось чарувати Романа сміхом та очима, хотілось пожартувати з ним, а він не дивив ся на неї, ще й почав сердитись.

— Ну, не лишенько мені з цією молодницею! Причепила ся, як репях!

— Репях, та ще й здоровий та кольний! — сказала Соломія: — такий репях, що як вплине, то силоха не відірвеш. Вставай бо, вставай! Ти все за книжкою та за книжкою, а про мене й забуваєш і ніколи не пожартуєш зо мною.

Соломія моргнула на його чорними бровами. Роман липнув на неї очима, і чорні брови вдержали на собі його тихий погляд.

— Хіба ти молоденька дівчина, щоб жартувати з тобою?

— А то-ж! Я й досі така, неначе молоденька дівчина: все-б жартувала, все-б співала, а ти чогось наче з'їхав з глузду, мов той старий дід. Ой ти, старий опеньку!

Соломія схопила ся з місця, оббігла позад Романа, вхопила обома руками стільця, на котрому сидів Роман, і потягла з усієї сили. Роман поїхав на стільці назад і трохи не шепенив ся до долу. Соломія висмикнула знід його стільця.

— Аби таки встав! — крикнула Соломія і зареготалась на усю хатину.

— Чи ти здуріла, чи знавісїла сьогодні? І досі така дурна, як і дівкою була. Дуріє, неначе маленька дитина! — говорив Роман і вже починав сердитись: — віддай стільця!

Він хотів вирвати в Соломії з рук стільця: вона не пускала. Романови доконешне хотілось дочитати листка до кінця. Він був дуже зацікавлений знати кінець життя Сьвятого, а Соломія неначе зумисне дражилась з ним. Роман вже розсердив ся. Він силоміць вирвав в жінки стільця і пхнув її з усієї сили. Соломія аж сторчка дала до самої печі. Вона обідилась, сіла на полу й надулась.

Ще й досі між ними не було колотнечі від того часу, як вони побрались. Роман жалувал Соломію, а Соломія ніколи не сперечалась з ним; але вона була самолюбна і горнорита на вдачу. Соломія дуже обідилась зневагою, сиділа мовчки і тільки скося поглядала на Романа. А Роман знов сів на стільці і нишком дочитував кінець оповідання.

В хаті стало так тихо, що через сіни було чути, як пустували малі діти, як стара мати гомоніла на них. Соломія сиділа тихо і навіть перестала дузати насіння. Вона держала в одній ступній жмені насіння, поклавши руку на коліно. В очах її виступили сльози і лисїли двома крапельками в куточках вік. Вона скося поглядала на Романа і ждала, коли він скінчить своє читання. Але Роман все читав нишком і не зводив очей з книжки. Вже він дочитав до кінця оповідання, але все сидів над книжкою і дивив ся на листок, хоч і не читав далі. Він розсердив ся на Соломію.

„А ну чи гляне на мене, як дочитає до кінця, — думала Соломія, поглядаючи скося на Романа: — як подивить ся на мене, то то буде знак, що він не сердить ся на мене“.

Соломія довгенько сиділа мовчки і ждала. Роман довгенько дивив ся в книжку і не читав. Потім він почав на віщось перегортувати листки, неначе чогось шукав в книжці. Товсті здорові листки шестіли й лускали. Роман мовчав і супив брови. Соломія мовчала; і тільки було виразно чути в хаті шелест твердих пунких листків.

Вона посиділа-помовчала ще трохи, а далі знов почала дузати насіння.

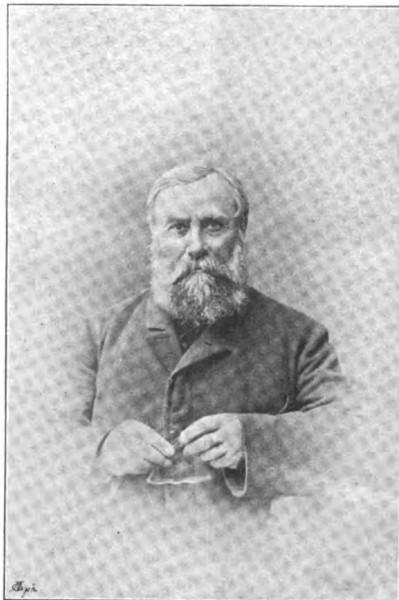
Соломія знала, що як Роман розсердить ся чого-небудь трохи, то не говорить три дні, а як розсердить ся здорово, то не говорить тиждень. Тим часом весела та говорюча Соломія хоч було й розсердить ся чого на Романа, але через одну-другу хвилину не втерпить, щоб не заговорити. В неї гнів був гнівом, а розмова була розмовою сама по собі, і одно не перебаранчало другому. Романова насупляність та мовчання дуже не подобались Соломії.

Молодій молодіці вже й остогидло сидіти мовчки та слухати, як шестять листки в Романових руках та лущить насіння в її зубах. Вона не втерпіла і почала зачіпати Романа.

— Чи ти ще довго будеш перегортати оті листки? — спитала вона в Романа.

Роман супив брови і мовчав, а потім перестав перегортати листки і ніби почав читати, ще й головою водив, але він нічого не читав, тільки дивив ся на книжку.

— Ти мене, Романа, вже не любиш: ніколи не поговориш зо мною полюдьски, не смієш ся до мене, не жартуєш зо мною, як було колись, неначе я тоді стала не жінка, а якась сусіда. Я люблю таких людей, що побелько побала-

ОЛЕКСАНДЕР ТИЩИНСЬКИЙ.

кають зо мною, побалакають широко, весело та з жартами, від щирого серця, не тягуться з своїми думками, а розказують все, що в них на думці. А ти все мовчиш та щось думаєш, похнюпившись; колись ти був не такий, а тепер ти ніби не той став. Все ти за книжкою та за книжкою то з дітьми, то й без дітей. А коли заговориш зо мною, то вже не так ласкаво, як було колись попереду. Ет, з таким чоловіком! Шкода міні моїх чорних очей та тонких брів! Я на тебе моргаю, а ти сховав свої очі, неначе загорнув їх у ту книжку!

І Соломія встала, підступила до невеличкого зеркала, котре висіло на стіні коло вікна, і глянула на свої очі та на свої брови. Роздратована Романовою неважливістю, навіть розсерджена, вона розчервонілась, розгорілась. Очі блищали, а щокі стали червоні до самих висків. Вона стала гарна, як перша півонія в зеленому листі, а Роман ледві глянув на неї своїми сонними задуманими очима.

Соломія відвернулась від зеркала і високо підняла голову, ще й очі підвела вгору.

— Романо! в мене вже суконний жупан старий. Швидко будуть справляти празник „Мироносиць“. Як я буду носити хрест кругом церкви в старому жупані? І торік міні сором було виступати перед людьми з хрестом в старому жупані. Усі молоді, що носили короги, були в гарненьких суконних жупанах, тільки одна я бігала кругом церкви в полинялому жупані, трохи не така, як старчиха.

— То надінеш циюву нову юбку, — насилу спромігся обізватись Роман.

— Оце так! надіну оту цяцьковану юбку! Скажуть люди, що я ряба та періста, як наша телиця. Ти міні дай гроший, а я на вербному тижні піду до Білої Церкви та й наберу собі на жупан синього сукна, ще й куплю собі нову квітчасту хустку на голову, бо й хустка вже полиняла, та виважу собі голову на диво! От-так о! — сказала Соломія, ще й показала руками кругом голови, як вона широко виваже собі голову.

Роман і не глянув на неї. Соломія покрутилась, повертілась коло Романа, помовчала, а далі знов почала приставати.

— Кажі бо, Романо, чи даси міні гроший?

Роман мовчав і дивився у вікно. Він вже давненько надумав купити собі книжок таких, які він бачив в білоцерківській церкві на крилосі в чудовій оправі, в шкурятиних палатурках.

— Чого-ж ти мовчиш? Кажі, чи даси міні гроший на жупан та на хустку. Ось подивись, який мій жупан став старий!

Соломія зняла з жердки свій жупан, розгорнула і показала Романові, розіпнувши його в обох руках перед його очима. Роман липнув на його очима і знов витирив очі у вікно. Перед його очима манячів не жінчин жупан, а здорові гарні книжки з жовтими заціпками. Роман довідався, що їх виписували з Москви.

Соломія трохи подержала жупан, згорнула його, повісила на жердці, хрюпнула дверима і вийшла з хати. Вона увійшла у світлицю, сіла на лаві, підперла щок долоною і задумалась.

— Чого ти, дочко, так задумалась? Чого це ти ніби засмутилась? — спитала в неї баба Зінька.

Соломія нічого не промовила, тільки рукою махнула до дверей.

„Щось було між ними. За щось полаялись, та не хоче вона міні казати, — подумала стара: — А! полаяються, посердяться та й знов помиряться“.

— Може ти чим роздратовала Романа? Може перебаранчала йому читати, відчиняла скриню, стукотіла, чого шукала? — питала мати.

— Знаю вже, що не говорити мені зо мною три дні, — насилу обізвалась Соломія і знов махнула рукою до дверей.

„Щось між ними було, та не знаю, що, — думала баба Зінька, скоса поглядаючи на червоні Соломіїні щокі та сердиті блискучі очі: — я вже давненько примічаю, що Роман від Соломії якось ніби відхиляється; нема в його давньої ласкавости, давнього привіту до неї, ніколи він не подивиться на неї привітним поглядом, як було попереду, не заговорить до неї ласкаво. Все він зачиняється в своїй кімнаті

то з дітьми, то сам. А Соломія певно це все примітила... Певно оце приставала до його в тій кімнаті тоді, як він сів за свої книжки. А вона-ж весела та палка, як огонь. Ой, коли-б чого не трапилось між ними! Он сидить на лаві та відсапується, а вид в неї, як червона калина на сонці: і червоніє, і пашить теплом...

Соломія посиділа мовчки, навіть на дітей не вважала: діти завелися за якусь цяцьку, войдувались і трохи не биліся за неї. Соломія не розборонила їх, встала з лави, накиннула свиту і попростувала до дверей.

— Куди це ти, дочко, надумалась іти? — спитала в неї баба Зінька, неначе навадогінці.

— Піду на часину відвідати батька та матір. Вже пібієть чотири тижні я не була в гостях в батька, — сказала Соломія і ханком вийшла з хати.

— Нехай піде та розважить себе трохи в батьковій хаті... Добра молодича, і до роботи здатна, але любить і себе розважати в веселому товаристві. Ой не до пари їй мій тихий Роман, не до пари! Він осувається за та осувається, а вона однаковіська, неначе ще вчора дівчиною була і сьогодні заміж вийшла.

Тим часом Роман, нагадавши про ті гарні книжки, котрі він бачив в Білій Церкві на крилосі, ніяк не міг про них забути. Вони так і манячили в його перед очима з добримими і гарними палатурками, з золотими смужками та блискучими написами. Він накинув свитину і пішов до батькини на порадку.

— Батьюшко! — сказав Роман, увійшовши в батькину кімнатку поздоровкавшись: — я вже маю свою біблію, а це ще я думаю виписати собі з Москви дві книги „Житій Святих“ та одну „Минею“, та не знаю, як писати, куди писати; я бачив в вас листок з оповістками про ті книги. Будьте ласкаві, прошу вас, покажіть міні той листок; памятаю, що там і понамальовували книги, які є в того купця.

Батьюшка виніс з своєї кімнати здоровий лист оповістки одного московського купця, на котрому і справді були намальовані взірці євангелій та інших церковних книг. Роман вибрав собі три книги по тих малюнках. Книжки коштували десять карбованців.

— На що-ж ти, Романо, хочеш виписувати „Минею“? Там же канони та тропарі! Це не те, що „Житія“, — сказав батьюшка.

— Люблю й це читати, та ще люблю, щоб книги були мої і в моїй хаті. Коли схочу, розгорну та й читати му, — сказав Роман.

Батьюшка написав для Романа лист в Москву до купця. Роман виклав на стіл десять карбованців, і батьюшка, вкупі з своїми листами, другого дня відправив і Романів лист на пошту до Білої Церкви.

Після провід, перед самими „Мироносицями“, батьюшка покликав Романа. Книжки вже були прислані з пошти. Роман приніс книги до дому і показав матері та Соломії. Книжки були здорові, в шкурятиній оправі, з жовтими заціпками, з червоними та золотими смужками на корінцях, ще й в середині книжок були вкладні закладки з червоних та синіх стрічок. Роман розклав книжки в себе на столі. Новенькі книжки аж лисіли проти вікна на сонці. Роман не міг ними намитуватись, відходив до порога, дивився на них здалеки, розгортав, оглядав оправу. Бабі Зіньці так само дуже сподобались книжки. Соломія неначе сердилась на ті книжки, поглядала на них сердитими очима.

— Ой, гарні-ж книги! Господи, які гарні! — говорила баба Зінька, привидляючись близько до поцяцькованих палатурок та блискучих заціпок: — але-ж і дорого, синю, ти заплатив за них. Де-ж пак аж десять карбованців! Овва! Чималі гроші!

— Втелющив Бог-зна на що десять карбованців, — обізвалась сердито Соломія: — не бієсь — не справив міні нового суконного жупана та нової хустки на „Мироносиць“, а собі книжок то й накупив. Хіба я здобрію ціми книжками? Хіба я носити му їх кругом церкви на „Мироносиць“, або почеплю їх на себе? Он у мене такий вже старий жупан, що міні ніяково в йому й хреста носити кругом церкви.

Мати глянула на Соломію, потім на Романа, і догадалась, чого Соломія стала невесела, сунула брови і поглядала на Романа сердито.

— Не журись, дочко! Поживете, то й купите собі і жупани і нові свити, — обізвалась вона ласкавим голосом до Соломії. — А книги дорогі! Ой, дорогі! Де-ж таки аж десять карбованців куштують! Овва!

— Але-ж, мамо, книги, як золото! Я-б і двадцять дав за них, — сказав Роман.

— Що гарні, то гарні; нігде правди діти, — сказала стара. І вона відійшла трохи від стола, підперла щоку долонею і довго дивилась на лиснучі та поцяцьковані усякими візирцями та смужками книжки.

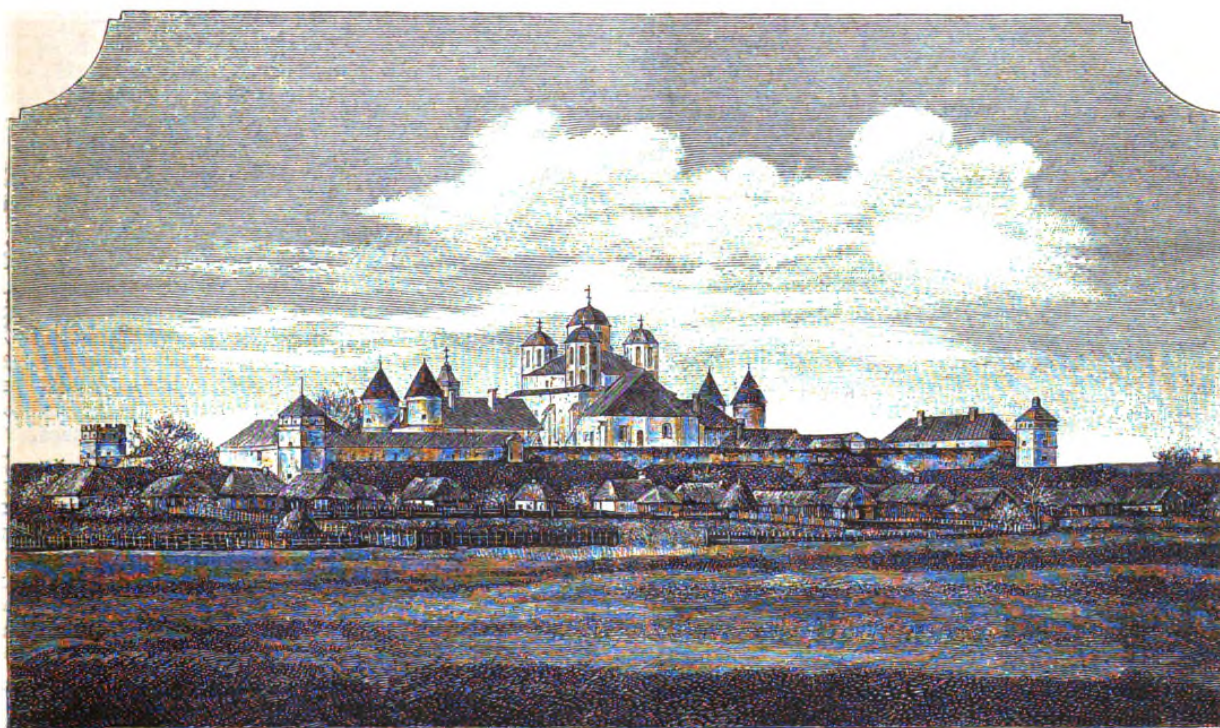
Роман поставив усі три книжки на столі сторч, як ставлять євангелії на престолі, мабуть задля того, щоб їх було видніше, знов оступився від стола на кілька ступнів і ще довго дивився на них та милувався ними. Три пречудові книжки закресли і стіл, і навіть усю хату.

вже і в голову не прийшло нустувати та грати в тісної баби. Вона ходила задумана, неначе сьвітом нудила.

Вже недалечко були й Зелені Сьвятка, а Роман і гадки не мав справляти для Соломії нову одежу. Соломія вже й не допоминалась й не вимагала.

Весною Соломія приїхала, що Роман частенько ходить в невеличкий лісок і сидить там довгенько. Лісок був недалечко від людських хат, за широким зеленим вигоном, на котрому пастушки-хлопці завжди пасли ватаги овець та ягнят. Роман ходив у ліс часом з ранку, часом над вечір, і не було неділі або якого сьвята, щоб він не пішов у той лісок. Соломія примітила це і почала слідувати за ним.

«І чого то він ходить у той лісок? — думала Соломія; — як би ходив по губи або по гриби, то щось приносив би до дому; а то нічого не приносить, а сидить в ліску довгенько. Може там його жде та виглядає яка дівчина або молодий? Може він наглядів де очі, кращі за мої, а брови чорніші? Щось таке та є! Недурно він і не жартує зо мною, і не говорить до мене ласкаво та любенько».

Межирічський Сьвятотроїцький монастир біля Острога.

— Ці книжки будуть окрасою нашої хати. Перенеси їх, сину, в велику сьвітлицю та постав на столі, щоб хоч люди бачили та знали, які ти книги вмієш читати, — сказала стара, не втерпівши, щоб не похвалитися і книгами, і сином перед людьми.

Соломія і не дивилась на ті книги, неначе сердилась на них. Вона швидко вийшла з хати, а баба Зінька та Роман ще довгенько стояли та милувались книгами, неначе діти гарними цацками.

Настала неділя „Мироносиць“. Соломії довелося носити хрест кругом церкви в старому жупані і в старій хустці. І те сьвято для молоді їй здавалось буднем. Вже вона не бігала бігцем кругом церкви, високо піднявши вгору хреста, а насилу пленталась. Їй здавалось, що усі люди доконешне дивлять ся на витерту спину на жупані та на полинялі червоні квітки та червоні торочки її хустки на голові. Другого дня після „Мироносиць“ на малому обіді в школі Соломії

Однієї неділі над вечір Соломія углядела, що Роман надів бриля і попростував через вигін у лісок. Мати звеліла того дня відвезти млино до млина, бо вже зісталось мало борошна, а Роман десь счез, неначе крізь землю провалився. Довго ждала його мати, а він не приходив. Соломія викотила воза, знайшла мазицю, помазала воза, принесла ярмо, начепила на віз та все ждала Романа, щоб він їхав до млина. «Це він сидить в лісі. А побіжу я та підгляджу, що він там робить», — подумала Соломія.

Вона наділа юбку і побігла до ліска, але не навпростець стежкою через вигін, а поза людськими городами та хатами. Обійшла вона поза вигоном, обминула закруглений лісок, передішла через окіп, потім скочила через старий тин на окопі та так швидко, що старий тин поламала.

«Ой, Боже мій! Коли-б часом не вглядів мене козак-лісовик, а то ще й причепить ся, що я потрощила тин», — думала Соломія, озираючись на всі боки. [Далі буде].

Original from

ДЕКАДЕНТ.

(В. ЩУРАТОВИЧ.)

Я декадент? Се повинна для мене!
Ти взяв один з мого життя момент
І слово темне підшукав та вчене
І Руси возвістив: „Ось декадент!“

Що в піснях моїх біль і жаль і туга,
Се лиш томі, що склалось так житє;
Та в них, брате мій, ще й нута друга:
Надія, воля, радісне чутє.

Я не люблю безпредметно тужити,
Ні шуму в власних слухати ушх;
Покій живий, я хочу справді жити,
А боротьби життя мені не страх.

Хоч часто я гірке й квасне ковтаю,
Нераз і прів і мерз я і охрип,

Та ще-ж оскомини хронічної не маю,
Катір кишок до мене не прилип.

Який я декадент? Я син народа,
Що в гору йде, хоч був запертий в лозх.
Мій поклик: праця, щастє і свобода!
Я в мужик, прольот, не епілът.

Я з пючими за пліт не виливаю,
З їдцями їм, для бійки маю бук,
На празнику життя не позіваю,
Та в бідности не опускаю рук.

Не паразит я, що дуріє в жиру,
Що в будні тільки й дума про процент,
А для пісень на „шрррум“ настрійть ліру...
Який же я у біса декадент?

*) По причині его замітки в „Зорі“ 1896, ч. 2, стор 36.

Іван Франко.

ГРАДОБУР.

Оповіданє Михайла Петрушевича.

— [Конєнь.] —

3.

Було вже пізно. На голубім небі — небо буває на весні цілком інакше голубе як в інших порах року — блищали зорі. Одні світили ясно і спокійно, другі блимали як полум'я свічки, що за найменшим подувом клонить ся, миготить; косарі йдучи рівно один за другим підійняли ся високо на сіножати небесній, квочка хилила ся до заходу, а коли-б був хто в тій тишині північній приложив ухо до землі, був би чув веселі звуки великодних дзвонів, сьпіви гагілок у Рахманів, бо тепер саме доплили шкарлущі з сьвяченого яйця, кинені на воду, до їх незнаного краю.

В селі було тихо; лише від часу до часу чуйний нес гавканєм переривав тишину нічну. І наче дивувалась тишина, що хтось перебивав їй — і ще раз відгомоном повтаряла здивована уривисту собачу лайку.

Вуличкою, що вела до Гнатової хати, переходили мужики йдучи повільно; бігцем спішили цікаві баби, щоби подивити ся на чуже „покаяніє“.

Гнат лежав на постелі не заплісуючи очей: він поглядав в сторону отворених дверей і на лиці его пробивав ся страх і внутрішня борба.

— У головах Мафтей і Марко, у ногах Лука і Йоан — євангелісти сьвяті, — говорив він, дивлячись у перед себе, — нечиста сила ломить мене... Студеним вітром пре ся в хату... Сту-де-но-о..., — бормотав він невиразно і тряс ся мов у лихорадці; зуби сікли одні о другі.

Параня стягла з жердки кожух й полотнянку і обкривала Гната. Мужики сиділи з люльками в зубах, дрімаючи.

— Боже, в Тройці сьвятій, поможи мені грішному! Дай мені силу, втерпіти отсе муку! Ти мене надгородиш — даш мені силу над всі люди... Огонь, град, голод, дух бурен... Сімдесять сім примов ранішних, сімдесять сім полуденішних... сімдесять сім північних... Кудя лізеш?! — кричав хорий в нестямі. Очі его йшли в стовп і він намагав ся цілим тілом утікати.

— Цілий черво-о-оний... Конитом гребе... земля... Не сядеш коло мене! Луко! Йоане! Ратуйте мене грішного! О-о-ох!... — ричав майже Гнат і знов опадав на постіль і приймав очі.

— А то его мучить! Сила божа!... — шептали про-снувшись мужики.

— Муку має велику; може би євангеліє над ним?

— Де тепер євангеліє? Ні, пізна година...

— На що мене родила мати моя? Сьвіт цілий — гріхи... Війт, присяжний, радні — один гріх; на сьвящениках — гріхи; на простих — гріхи... В „беззаконіях“ родила мя мати моя... На припечи чорний кіт! Во імя Отця і Сина і Сьвятого... Пішов у каглу... Хе, хе, хе!... Євангелісти! Дивіть, у каглу пішов той ворог... Хе, хе, хе!... — перекрививши рот і вьнявши очі на припіч несамовито реготав ся хорий.

— Може би єму сповіди? — радили ся мужики.

— Варята сповідати?

— А Василенкова?

— Що?! Василенкова-а? Ту божа річ іде: євангеліс-тів видить... Ту не его робота — мантій, — відказували декотрі.

— Спо-о-овіди? Мені сповіди? — звернувши ся на хату питав Гнат. — Я грішний, грішний, грішний... Сповіди мені? Перед усіма людьми, перед цілим сьвітом скажу гріхи мої...

— Перед людьми? — здивовані питали мужики.

— Перед усіма сповідь зроблю, перед усіма встид свій відкрию, у покаянію суду божого чекати буду... Складіть ціле село, бийте у великий дзвін! Я сповідати ся буду з гріхів своїх! — говорив просячі мужиків хорий.

— Може єму Пан-біг дав, аби він перед народом упо-вів свої гріхи? Хто знає божу волю? — шептали мужики.

— Пан-біг любий простить его; хто знає, що ще з него буде? Він чотирох євангелістих видить...

— З таких потому великі ворожбиги.

— Чи до худоби, чи до людей: все може.

— І град відверне, градову хмару бурить.

— А Василенків?

— Е! Той з тим, що в болоті, тримає.

— Ба, чи?

— Казав Дмитро Ханенків: „Я, каже, ухажу під вечір до него, щось ми був бик заслаб, най з тим часом іде! — а він сидить за столом та й бавить ся з лялькою; я, каже, в двері — а лялька скіць за образи...“

— Боже заступи!

— То Ханенків, кажете, видів?

— Божив ся, на чім сьвіт стоїть, що видів.

— Такі, що з тим, счез би, тримають, то вперед, нім стануть на ворожитів, кажуть, Христа дванацятьма різками по лиці бють...

— Кара каренна!...

— А по смерті що?

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

— Простуніть же ся люди! — кричав присяжний. — Ту начальник мають подивити ся!

Почалась глота в тісних сінях. Начальство пробивало собі дорогу ліктями; товпа людей, перта ззаду, мов філя подавалась наперед. Люди опирались о піч, о стіл, о лаву: скрипіла постіль з великого людського напору.

— Та простуніть же ся! — кричали майже всі разом.

— Ото нарід поганий!

— Гірш худоби...

— Боже сохрани! Хату завалите!

— Та куда вступати ся? Най тоті з сіний вийдуть!...

— Встунай ся, не знати де?

— Мовчи! Знаєш, з ким говориш? — грізно кричить вїйт до стоячого неподвижно кремизного мужика.

— А з ким же би? Та з вами...

— Мовчи, драбе!

— Який-єсь ми пан... За громадські гроші...

Вїйт позирає собачим оком у великій злости на мужика, але руки єго сповиті товпою.

— Снів ми ся сон пречуденний... — голосно промовив Гнат і зачав розглядати ся по людях.

В першій раді стояв вїйт з присяжними; піт густими каплями котив ся з їх лиць.

— Проче лукавий! Щось витріщив очі на мене? — поглядаючи на вїйта і єго товаришів, говорив Гнат; — кров людську ссете, поля свої шарварком обробляєте; хто з бідних не хоче вам панщину робити, фантуєте... Прийшли-сте дивити ся на мою муку?

Між народом зашуміло як в ули, коли пасічник підкурить порошком: на всіх лицах видніла скрита радість і пробуджена злоба.

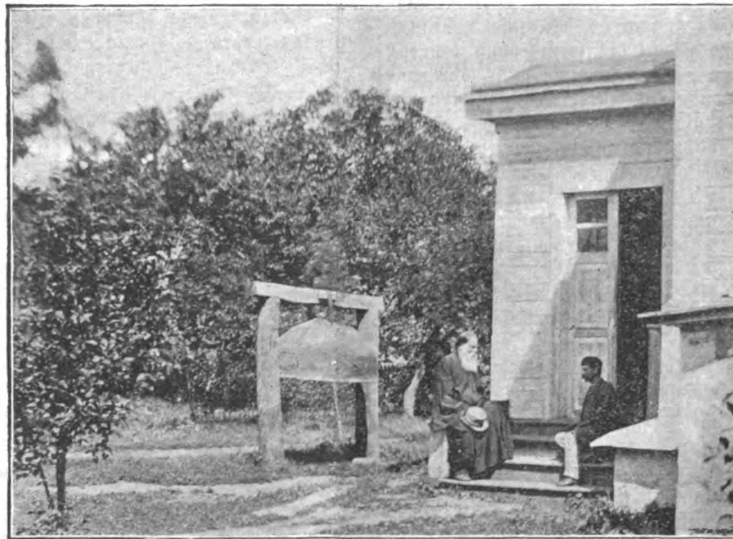
— Добре єму вповів! — шепнув мужик, що перед хвилею мав з вїйтом перепалку.

— Що правда, то правда, — чути було гелос ізпід вікна.

— З громадського ліса богачі возять, а бідному кимачка не дадуть, — говорили мужики в сінях голосно.

Старшина громадська стояла ні в сих, ні в тих.

— Муку велику приймаю з божої руки; нечиста сила

Гайдамацький котел, тепер обернений на „гило“, в Мотреницькім монастири.

— Прийдеш ти!... Я тебе!... — сичить він як змیا.

— Овва! — підсміхуючись відповідає мужик.

Хорий лежав спокійно і шептав спаленими устами „старі Отче-наші“.

— На сіонській горі

Росте віле, де мені.. — зачав молити ся Гнат, але лайка і напір людей, що туй-туй не падали на постіль, перербивали єму в молитві.

— Молитву не дадуть змовити... — зі злобою в голосі сказав хорий; по хвилі молив ся далі:

— Там Мати божя спочивала,
Свого сінка шукала...

— Гнатку, люди зійшли ся, може би-сь сповідав ся? — похиливши ся д нему, пригадував хорому стоячий в головах хорого мужик.

— Може єго Пан-біг любий прбєтить, — охкали баби.

— Сину мій возлюблений!

перта на мене всю ніч... Що я видів? Що я перетерпів...? Сила божя помогла мені, не дати ся єму. Надгорода за муку в божих руках, — говорив хорий, а всі підіймались на пальцях в гору, щоби побачити єго.

— Виведіть мене з хати, — просив він стоячих коло хати.

В хаті пішла суматоха. Люди тиснули ся, виходячи з сіний і з хати на подвірє. Коли вже на стілько прогло-тило ся, що було вільне місце, підвели два мужики хорого з постелі. Він був блідий як смерть; чорне волосє побільшувало ще блідість, лише рана за ухом і знаки на шні червоніли. Очі єго були тусклі, а руки з синими обручками на згибах, мов граблі опустили ся по боках.

Звільна вели, а майже несли хорого через хату, через сіни і посадили на подвірю на купці соломі, накритій кожухом і обложили з боків і з заду подушками, щоби міг усьпідіти.

Люди обступили єго тісним кругом; кождий шукав висшого місця, щоби подивитись на него, лиш вїйт з присяжними відступив і стояв осторонь, коло плота.

— Як гадаєте, пане начальнику? — питав один присяжний.

— Та що маю гадати? Варят... — відповів начальник.

— Правду пан начальник кажуть; що варят, то варят, нема що казати! — potwierдили присяжні.

— Пішлете ді Львова? — питали вони.

— Та хто пішле? Тепер робітний час... Хто буде везти? — нетерпеливо воркнув війт.

— Ба, от жінку хотів зарізати, а потому як що до чого прийде, хто буде відповідати, як не ми всі? — зачав розбирати річ присяжний, в котрого була на подвір'ю ціла гора кимаків з громадського ліса.

— Як не втихомиряє ся, то треба би его десь відлучити, — радив другий присяжний.

— Примкне ся его в арешті... — подумавши трохи, сказав війт.

— Таки так, — потакнули присяжні і спустивши носи йшли поволи горі вуличкою, відкачуючи на дивну варяцію Гната.

2.

Люди стояли навколо Гната; одні шептали, другі кивали головами, треті vzdихали, і часто було чути сльвіце: „покаяніє“, котре у новизького мужика має багато значіння. Він уживав того сльвіца, коли застане неперядок дома, коли бачить яку забавну комедию, або коли заскочать его які незвичайні річі.

— Приведіть Шуликів!... — промовив хорий.

— Шуликів! — зачали кликати люди.

Шулики з старою матір'ю пробивали ся поміж товпою до Гната.

Нарід чекав, пороззівлявши роти, що то з того буде.

Коли Шулики станули перед Гнатом, він дивив ся на них пильно: на перший погляд блиснула на его лиці злоба, що в ту мить зникла, а на его блідім лиці заясніла лагідність і покора.

— Я грішив проти вас, сусіди... Простіть мене грішного!... — просив хорий.

— Най вас так Бог простить, як ми вас прощаємо, — сказали Шулики. Стара зачала хлипати, а єї сини стояли нахмурившись... Сльози крутили ся в їх очах.

— Сповідую ся Господу Богу всемогучому, в Тройці сьвятій Єдиному, Пречистій Матінці божій, ангелам небесним, всім сьвятим, і перед вами, люди добрі! — зачав прилюдну сповідь хорий; перехрестив ся і всі присутні перехрестились.

— При війську грішив-єм тяжко... з дівчатами... Людські діти на дурний розум зводив-єм... Гріх „юности“ не пом'яни мені, Господи! — зітхнувши важко, промовив хорий.

Мужики стояли поважно, баби переглядали ся, а дівки закривали запасками лиця, почервоніли стидом.

— Крав-єм, на чуже добро важив-єм, шкоду робив-єм, чи в поли, чи в саді... Не тримав-єм ся правди божої: брехав-єм, туманив-єм, крутив-єм, — інакше-м гадав, а інакше говорив... Прокляття було велике! З сусідами, в хаті перед образами, на жінку, на дитину, на себе самого... Худібці-м кляв, божив-єм ся на неправду, образу божу чинив-єм... Грішний я, грішний... — ту перервав хорий сповідь; нагадував ся через хвилику, потім зачав далі: — Сварки-м починав, завидував-єм; раз до церкви полінував-єм ся піти... Образив-єм п'яною сьвятую... Ковбасу-м їв...

Люди ахнули, вчувши той остатний гріх.

— Не мав-єм віри в Бога, ходив-єм по ворожбитах, був-єм у паливоди, учив-єм ся примов і зашептів... Кридив людської на собі не тяжю, не памятаю... Боже, милостив буди мені грішному! Боже, очисти гріхи мої! Без числа-м согрішив, Господи, прости мені!... Простіть мене, люди добрі! — ослабаючим голосом просив прощення хорий.

— Най тя Бог так простить, як ми тебе прощаємо! — в один голос відповів зібраний нарід.

— Правди нема на сьвітї: кождий туманить сьвіт, ніхто Бога не боїть ся... Конець сьвіта приходить... Один з другого кров ссе, ситий голодного не знає, багач мучить бідного, сильний ногами толочить слабого; яке тут може бути благословенство боже? — що раз тихше говорив Гнат, а слухаючі кивали головами.

— Чей его Пан-біг простить! — говорили баби.

— Трохи послабує та й вийде...

— То ему лиш така година прийшла була.

— Хто знає? Така річ любить завертати.

— Опадами приходить... А дурна Гриниха? Не тямите? Часами говорила як при розумі, а як зайшло на неї, то мало село не спалила.

— Жінку хотів різати...

— Хто знає, що ще з него буде?

— Гомосць що скажуть?

— Що мають казати?

— Сповідь перед людьми зробив...

— Е, хто такому що зборонить...

— До ворожбитів ходив учити ся примов.

— Против Таці воював... Чого довоював ся...

— От не журіть ся чужими гріхами; у кожного своїх досить.

— Та я лиш так... Прийшло до слова...

Хорий опустил голову на подушки й лежав неподвижно: примкнені, заналі очі, бліде лице нагадували мерця. По хвилі зачав він рушати губами і слабим голосом просив ся до хати. Люди перенесли его на постіль і потому зачали розходити ся.

До вечера був хорий спокійніший і говорив цілком розсудно. Під вечір, коли сонце зайшло і ясна роса скропила землю, привиди почали ся на ново. Він бачив знов чотирох євангелистів при постелі, просив ся в них, щоби его пустили зловити Шуличку, що лізе нага, коміть головою на хрест, котрий стояв на найвищих місцях ялинки; коли-ж євангелисти не хотіли пустити его, він вилаяв їх. Вони перекинули ся в чортів, і він з розпучкою вирвав ся з хати й мов несамолюбний летів горі стежкою до старого, з перегнилим, скривленим перехрестем, хреста.

На крик жінки пустили ся за ним сусіди в погоню, і по довгій і впертій боротьбі привели хорого до хати.

Він рвав ся, кричав, плакав, молив ся: чорти визирали з усіх кутів, євангелисти опустили его, і він лишений на власні сили чув ся немичним проти ворожої сили. В присутії розпучки пробував черепом, що схопив з припічка, підрізати собі горло, але сусіди перешкодили, звязавши ему руки й ноги мотузами. З покаліченої шиї сльзіла чорна, запекла кров.

Рада в раду, стало на тім, що треба хорого замкнути. Піснали до війта, а той вислав поліціянта Гриня Куртого, щоби хорого спровадив і замкнув до арешту, що без вікон, лише з малими, чотирокутними, прорубаними продувами, зліплений з ялинових тертиць, стояв близь коршми на громадській пустині.

Гринь Куртий, хлоп височезний як смерека, з грабовою палицею в руці і з ключем від арешту за пазухою прийшов до хати, обдивив ся, почіхав ся в потилицю, — що в мужика означає „мисленє“ в клопоті — взяв собі кількох мужиків до помочи, — і страстний похід почав ся. Гната вели два мужики попід боки. Гринь Куртий йшов позаду, за ним Параня заводячі і що раз більша товпа людей.

Крики хорого, гамір товпи викликували з хат цікавих: стояли на містках баби, пняла ся по воротах біловолоса дівчора в брудних сорочках, випуливши очі й пороззівлявши ротки. Скажено брехали собаки на припоні, не змучуи дати спусту своїй злости на литках ідучої товпи людей.

Через час похід зрівняв ся з арештом. Гринь Куртий отворив двері; хорого завели до низької, темної комірки і звязавши ему руки, полишили в арешті.

Якийсь час гуторили люди на головній дорозі, перед арештом, потому розійшли ся, кождий у своє.

Сьвітили зорі на вечірнім, масивім небі: навколо на склоні небозводу біла блискавка на погоду, неначе моргала дівчина молода... З високої дзвіниці снували ся паша тихих звуків, викликаних легкими ударами шнурів, колисаних вітром, о криси дзвонів, а з арешту доносив ся страдальний стогін хорого Гната.

3.

Досьвіта пішла Параня з сусідами до арешту, щоби відвідати Гната й занести ему поживу.

Він був спокійний; на его лиці значна була якась щасливість, якесть блаженство... Воно лущає ся в людий ідеї, що багато задля неї перетерпіти.

— Як же тобі, Гнатку? — питала жінка.
— Я здоров; най Тому буде хвала! — показуючи пальцем в гору, відповів Гнат.
— Не виділи-сте нічо? — питали мужики.
— Що я видів?!... — таємно промовив Гнат — і мовчав на всі дальші допити.
— Може підеш до дому... Праця пропадає... — просила жінка.

— „Претерпівши до конца спасень будеть!“ — відповідав Гнат і обіцяв вийти аж третього дня з арешту.

З тим вернула Параня до дому.

Гнат сидів в темній і тихій комірці, поглядаючи через отвір на пусту вулицю, по котрій, в полуденний час, крутив приємний вітер порохож... Ту відступав він від отвору, хрестячись перед полуденним бісом, що женить ся з вітром на вулиці.

Вночі приходили до него вартівники і позакурювавши люльки, то допитували его, то самі оповідали, що коли виділи й чули.

Третього дня вечером вернув Гнат до дому бідний як стіна, вихудий, тихий і мовчаливий. Кілька днів знемагав він ще, але мало-помалу приходив до себе й жите єго мужицьке, повне томлячого труду пішло старим слідом.

4.

Від того часу, як Гнат вийшов з арешту уздоровлений, минуло три тижні.

Червнєве сонце, що своїми проміннями ростило молодую траву, красило лагідними барвами цвіти, помагало сипати ся колінковатим стеблам пшениці, жита, ячменю, вівсів і інших трав, мало тепер ще трудніше завданє. Воно сушило своїм жаром ніжні листки цвітів, насінє дозрівало в твердих чашках, щоб згоді розсипатись по луках і сіножатях і лишити наслідників краси на другу весну; жовтило зелені стебла й колосє збіжа, варило своїм горячом крохмальне молочко на мукі в золотавій пшениці, в половім житі, в пукастім ячмені і в остро-конечнім зерні вівса. Круглі, зелені як рута, яблука під поглядом его діставали біляво-жовту барву й ніжний рожевий румянець; під лупиною солодшали квасні й терпкі соки, а білі зерна чорніли, звільна дозріваючи.

На ту благодатну роботу сонця дивив ся, з тихою радістю, зголоднений на передівку мужик. Що неділі обходив він свої вузкі а короткі загопи; оглядав, важив колосє, підкопував корч зеленої бульби, пильно дивив ся під корч, чи красно зав'язує ся овоч его головної поживи; зі страхом слідив за кожною пливучою небом хмарою, боячись, щоб одна хвиля божого гніву не знищила его надії і не кинула в ще більшу нужду.

Коли небо засувало ся чорними хмарами, блискавка прошибала небозвід і грім грохотів, лунаючи по горах і лісах, він шептав молитви й палив св'ячене зіле на огні, стараючись по зможі забезпечити ся против елементарних нещасть.

Гнат Шутяк працював у полі, вечером шептав „старі Отче-наші“ перед образами, в неділі й свята сьпівав на крилосі, по Службі божій лежав хрестом при церковних дверех, з полудня читав біблію й відмаляв „Небесний лист“. Був мовчаливий, смирний — і лише тоді хмарило ся его лице, коли цікаві допитувались о его хоробу.

Одної неділі, зараз по Службі божій, зійшло ся до Гната кількох мужиків, сусідів. День був гарячий: від самого рана палило сонце як огнем, небо позовкло від великої спеки, листє дерев і трави охляли, а в воздуху стояла небезпечна тишина: так тихо стоїть гаряча вода в начиню перед хвилею, в котрій почне кипіти.

Гнат і сусіди сиділи в тіні густого сливнику перед хатою; Параня говорила з Шуличкою через пліт, а діти голови сиділи на самім сонці, коло воріт, і бавились згортаючи порох у купки.

— То раз парить! — промовив старший Шулик.

— Вітер ані дихне... Коби щасливо до вечера перебути! — сказав Іван Ханенків, що належав також до тієї громадки, котра слухала слова Гнатового.

— Збіже красне, колос тяжкий, коби дві-три неділі — та й під серц, — поглядаючи на повздовжні загопи колосистого збіжа, сказав Максим Захаришин.

— Коби щасливо дочекати... Душно так, що, Боже...

— Все в божих руках... — стиха промовив Гнат.

— За наші гріхи Бог кару слускає.

— За одного не раз всі терплять...

— За одного? А хто без гріха? — справив кривий погляд Гнат.

— Правду кажете: кождий з нас варт кари, — поправив ся Ханенків.

— Поле посв'ячене, малі дівчата несли образ — чей Пан-біг людей помилує... — сказав, утираючи подолком піт, Захаришин.

— Така встаново лїпша, аби малі несли, — обізвав ся Данило Василенків; — я, — говорив він далі, — їхав там-того тижня залізницею до Долини, та й мені говорив один чоловік, що в них, два роки тому назад, град, най ся не приказує — все вибив, бо дівка, що несла образ, була тяжка.

— Сила божа! Що то за сумління! Така має таку кару зводити на село!? — скрикнув Захаришин.

— Говори! Сумління... Або то кождий має сумління! — воркнув Василенків.

Гнат сидів мовчки, а піт лив ся цюркою з него.

Сонце зачало поміж галузе палити его голову й він посухнув ся в тінь. По хвилі зробило ся єму зимно: дріощі зачали переходити его тіло й він голосно задзвонив зубами.

Мужики поглянули на него здивовані; один кликнув на Параньку, щоб винесла кожущину.

Паранька йдучи до хати, поглянула в сторону гір і перепудженим голосом скричала:

— Господоньку!... Яке відти сунє!...

Мужики посхапували ся і дивились на захід.

Зза гір висувала ся сивава хмара, з жовтими проблемками, мов величезна крига леду. Вона сунулась до сходу, затемнюючи з незвичайною бистротою пів небосклону. В дали чути було глухий шум, як би велит який огроменною віячкою пересипав горох з одної переруби в другу.

Високі, освічені сонцем, голубі верхи гір захмарили ся; сїть водна Чечви й Лімниці блищала тепер мрачно, мов плинне олово. Студений вітер зачав рушати дерева, трави, збіжа.

— Сила нечиста пре на мене... — простогнав Гнат, трясучись на цілїм тілі — і ледви-не-ледви припідняв ся на ноги.

— Боже, змилуй ся над нами грішними! — вдихали перестрашені мужики.

— Паранько, зіле св'ячене на грань!... — крикнув Ханенків — і в кілька хвиль показав ся синавий дим в дверех і знід стріхи.

— Праця наша... Боже заступи! — йойкали мужики.

— Який шум — як би повнї йшла...

— Може піде на лїс...

— Коби Господонько дав!

— Вітер рушив ся...

— Коби добрий вітер!... Розвігнав би...

— Сусєе Христе!

— Сине божий, помилуй нас!...

Гнат стояв опершись о пень сливки. Лице его зблідло як полотно, він тихо шептав молитви, і видимо хотів змочити свою неміч.

Градів хмари сунули ся з шумом понад селом; закрили сонце й настав сумерк, котрий роз'яснювали на хвилику блідо-зеленковаті блискавки. Вітер утихав, і над селом і над околицею висіло страшне нещастє.

З давниці вдарив великий дзвін на тривогу; шум граду в хмарі глушив его поважні, сумні звуки, а люди молили ся, плакали, палили св'ячене зіле...

Ще хвилику стояв Гнат під сливкою, перемагаючись; потому перехрестив ся, ударив ся тричі в груди й останками сил пустив ся бічи горі ялинкою до старого хреста. Ноги під ним угинали ся, він хитав ся як човен на воді, побіг стежкою.

Хмари клубили ся, стірались, здавало ся, що звід небесний завалить ся від того страшного тягару градових хмар.

Гнат біг, уняливши очі в хмари. Їго морозив студений протяг, він дрожав цілий і блідими губами шептав уперто молитви. Коли блискавка освічувала чорні відломи хмар, виділо ся єму, що великий чорний чорт, котрий своїм тілом засунув ціле небо, сверкає злобними очима на него.

Він добіг до хреста й знесилений вхопив ся руками за старе дерево, поросле жовтими грибами.

— Господи Боже, відверни гнів Твій справедливий від нас бідних!... — скликнув він. — На гори... На ліси... — піднімаючи в гору руку, промовив він вже шепотом і повалив ся, як колода, на землю.

Грім грохотів глухо, шум ставав що раз сильніший. Темніли верхи гір, а в цілім їх виді добачити можна було упір і злість, з якою стає велит проти велита. Подув сильний вітер, змішав тяжкі хмари, захитав крижкими верхами високих топіл; скарбова дубина рвалася, наче хотіла тікати на схід, заскрипіло старе перехресте над лежачим Гнатом — і перші кульки граду пустили ся...

Вони падали на суху землю, відскакували й котили ся по землі; били о бліде лице лежачого Гната, зіставляючи червоні сліди по собі.

Вітер ставав що раз скаженіший: гнав хмари на схід, колотив, перебивав, мішав, розривав в шуги — і нагло як з кінви полив ся зимний дощ грубими каплями. Ще хвилику видно було паданє градових кульок — і страшенна злива, довгими струями, пустила ся з неба. Вітер ломив вершки дерев, крутив збіжею на загонах, витолочував цілі колеса, а цілі потоки брудної води грали бороздами, причісуючи собою траву й все, що було по дорозі; аж мрака повставала з відбитих від землі, водних струй.

Гнат лежав як мертвий. На блідім лиці були червоні знаки від граду й вони вказували, що кров у нім ще жива. Текли каплі дощу, мов слюзи з прижмкнених очей, чорні ку-

чері пливали в воді, що шумлячи, рвала бороздою — а біла сорочка стала сірою від мокроти.

Мужики, що стояли в сінях і дивили ся на бурю й на Гната, як біг до хреста, мусіли вступити до хати, бо філя вітру заливала сїни дощем.

— Не знав, чи Бог любий позволить єму? — питали один другого.

— Божа воля... — відповідав другий.

— Вітер!... Розігнав!... Слава тобі, Господи!... — весело говорили мужики, коли злива почалась.

— Відвернув... — шептали стиха.

— Але яку муку перетерпів від Бога...

— Нагородив єго той... — сказав Захаринши, показуючи пальцем до стелі.

— А Василенків що? — спитав, кепкуючись Данило.

— Манта... А що-ж би? — промовили мужики майже всі разом.

Сильні удари зимних, дощевих струй пробудили Гната. Він розкрив очі, поглянув навколо себе й усьміх радости освітив єго лице.

„Слава тобі, Господи!... За муку дав ти мені силу!...“ — говорив він сам до себе й силкував ся підвестись.

Він не чув зимна, лише неміч в цілім тілі. Помалу, тримаючи ся за хрест, підвів ся він на коліна, обіймив старе, струпише дерево й цілував... По лиці єго покотили ся горячі слюзи...

На заході прояснило ся; хмари уступали й показало ся веселе сонце. Воно освітило гори, ліси, ниви, граючи барвами веселки на мільонах капель, дрожащих на листях дерев, на травах, на колосю... Теплі промені єго облили клячучого під хрестом градобура, а на сході теміла ще смуга чорних хмар, поблискувала в немічній злості блискавка — і десь далеко воркотів грім...

В БЕСКИДАХ.

I.

Як оком обійму весь чар твій, красу,
То сум і вагання у душу внесу.
І зараз питаю: О, земле моя,
Де слава і сила і воля твоя?
Чи все-ж ти зістанеш в Гелотів ярмі,
Чи станеш до бою за права свої?
О жниці, по злиднях важких, трудових,
Чи встане для тебе день жнив золотих?
Козачих діл земле, о мене моя,
Чи вернеш ще сила і воля твоя?
„Поверне!“ — ти кажеш грою твоєю від,
„Поверне, поверне!“ — бір темний шумить.

„Лиш тільки мене ти чужим не лиш,
Труди ся для мене невпинно і жди,
А верне ся час волі, насилля мене
І день засвітає і сонце зійде,
І ниву розбудить зі сну мертвоти.
Прийде день і звільнить від мук і борби,
Прийде день і рани загойть давні,
Прийде день, братів поєднає в любові!“
Поверне, я вірю, о земле моя,
Поверне, се мовить краса вся твоя,
Се мовить до мене ігра чистих від,
Поверне — бір темний могутно шумить...

Уляна Кравченко.

Нові поетичні твори Степана Руданського.

— [Далі.] —

Мошко і Сура.

— „Щоб ти мені, Сура,
Здоровенька була!...“
— „А ти-ж, Мошку, як?“
— „Я вже буду й так!...“
8. квітня.

Два рабіни.

Два рабіни на коршомці
Засабашували.
Відправили борухати,¹⁾
За стіл посідали.

¹⁾ „Борухати, відправити“ — галого ви

На кожному рядно з „Богом“,
Шапка сабашкова.
Сидять собі коло столу, —
Жаден ані слова...

Аж приходить чоловік наш,
Кварту набирає...
— „А хто то в вас, арендарю?“
Шинькаря питає.

разу нам не доводило ся стрічати, так само як і „борохути“ [це так у рукопису Стрільчевського, виданім дром Франком]; але ми знаємо вираз близький до того: „бóрухи відправляти“, се-б-то молитись (по-жидівськи). Див. у Руд. т. I, ст. 47, у Желехівського I, 41.

— „І то рабін, і то рабін,“ —
Шинькар обізвав ся.
— „Чому-ж вони не говорять?“
Чоловік питає ся.
— „Ет, Іванцю! — жидок каже:
На що то питати?
Що розумні такі люди
Мають розмовляти?“

І у А. Кремера: „Słowniczek prowincjalizmów Podolskich“ [Краків 1870] — єсть „boruchy odprawiać“. Цейне, що „борухи“ узятю з жидівського молитвенного вилика: „борух габу!“ се-б-то: „най благословить ся прийшовший!“ Див. у Чубіського VII, 48. А. К.

URBANA-CHAMPAIGN *

„Що їден з них добре знає,
Те і другий знає...
А чого їден не знає —
І другий не знає...”

9. квітня.

Мошко-асесор.

Чи ісправник, чи асесор,
Чи друга огида —
Забула ся якось шпагу
На коршомці в жида...
Бере Мошко тую шпагу,
До боку чіпляє.
Бере тхури на голову,
Міни добирає.
Добрав міни станового,
Стає серед хати:
„Ей, єврейка! дай вішньовка!“
Давай викрикати.
Вибігає його Сура:
„Що ти, Мошку? що ти?“
Але Мошка¹⁾ давай Сурі
У маму пороти:²⁾
— „Да какой я тебе Мошка?!
Бісова жидовка!
Відш, кт́о я? я асесор!
Подавай вішньовка!...“
Ізміряла його Сура
Своїми очима,
Понизала з чуд' та дива
Бідная плечима,
Тай думає: „Та-ж недавно
Судові тут пили, —
Може й справді мого Мошка
Становим зробили...“
Подає йому вишнівки,
Хоче щось питати,
Але Мошко: „Проч, єврейка!
Пашла, дура, спати!...“
Пішла Сура, лягла спати.
Мошко похажав...
Далі в сіни до пахолка
Двері відчиняє.
— „Человек! паслуш, пахолок!“
Верещить на того!
„Здесь ночуєт пан асесор, —
Не пускать нікого!...“
— „Добре, добре!...“ — хлопець каже
Тай ліг собі спати.
А сам Мошко, як асесор,
Засів балювати:
Сидить собі коло столу
Вишняк попиває;
Що висморить ідну чарку —
То і заїдає.³⁾

¹⁾ „Мошка“ зам. „Мошко“. — А. К.

²⁾ Зросійщена форма. „У маму пороти“ — лаяється по-московськи, згадуючи матір. — А. К.

³⁾ Тут у чорняку написано було ще три строфи, та потім замазано:
Але мужик приїжджав,
Хоче відпочити.
Став пукати під дверима,
Просить відчинити
— „Здесь асесор!“ — кричить Мошко:
„Пашол вон, скатіна!
Как ти съмьеш безпакойть
Своего гаспадіна?“

І знов собі наливає,
Чарку випиває.
А мужик — що мав сили —
Звід коршми вдирає (= утіває).

Виконав Руданський оці три строфи тому,
що москаль, про якого буде мова далі, не лая-
ється си жидового крику, і виходить так, що
мужик був у Руданського дерев'яний, а мос-

Аж тут раптом до коршомки
Під'їжджають сані,
І на санях хитаєть ся
Москалина паний:

Завдав собі, як видить ся,
Таки добре гарту,
А ще кричить: „Ей, єврейка,
Падай сюда квартиру!...“

Встає Мошко ізза столу,
Двері відхилив:
„Да какая тут єврейка?!“ —
З серцем промовляє:

„Здесь асесор, не єврейка!
Пашол вон скатіна,
І не съмьей ти безпакойть
Своего гаспадіна!...“

Схвативсь москаль, як не було...¹⁾
У коршму вбігає,
Та що сили нагайкою
Як жидюгу скрає!

Від ідної пан асесор
Десь ізди́мь²⁾ з хати!
А москаль тогді до столу, —
Давай балювати:

Не вишнівку — губи линнуть,
Щупак надзіваний.³⁾
Стеребив все москалина
Тай поїхав паний...
Встала Сура — нема Мошка,
Тай собі гадає,
Що десь, може, як асесор,
Службу відбуває.

Але якось з гори сіно
Тра було скидати.
Поліз хлопець іскидати —
Намацує пати.

Зворохнув ся пан асесор.
Хлопець догадав ся.
— „Чи не ви то, пане Мошку?“
З сьміхом запитав ся.

— „А поїхав той москвитер?...
Іванцю, слухай-но:
Там голова під жолубом, —
Змилуй ся, подай-но!...“

„Під жолубом... Пам'ятаєш? —
Де коза стояла!...
Як я лавин на драбину,
То вона упала!...“

— „Та-ж голова ваша з вами!
Що ви се зновили?!“
Як би вона там лежала,
Ви-б не говорили!...“

Помацав ся за голову,
Сам переконав ся,
Помаленьку, помаленьку
З сіна підійняв ся.

Зліз, до хати, обняв Суру
Тай почав казати,
Як то його москалина
Випудив із хати.

— „А у тебе-ж була шпага!
Як ти йому дав ся?“ —
Як подала йому шпагу,
Мошко аж підняв ся:

каля! Щоб читач не міг подумати чогось та-
кого, автор узяв тай зовсім замазав ті рядки,
де сказано про мужика. — А. К.

¹⁾ = мов нічого не було. — А. К.

²⁾ = щез наче дим. — А. К.

³⁾ польськ. *padziwiany* = з фаршем. — А. К.

⁴⁾ „Зновити“ — видумати щось дивовиж-
не. — А. К.

— „Та щоб йому, моя Суро,
З лихом так гикнулось,
Як мене за того шпагу
З голова забулось!“

9. квітня.

Кравець.

Іде кравець темним лісом —
Аж вовк вибігає!...
Збілів кравець та посинів,
Живцем помирає.

І взяв аршин з переляку,
До вовка цілить ся,
Аж тут враз і за корчами
Бахнула рушниця!

Повалив ся вовк голодний,
І жид повалив ся
І від вовка й від рушниці
Пам'яті лишив ся...

Прийшли стрільці, взяли вовка,
Покинули жида.
Але щось через годину
Відійшла огида.¹⁾

Підійняв ся, ледве живий,
Аршин підіймає,
Оглядає на всі боки,
З дивом промовляє:

„Вісім літ з тобою хожу
Помам рясн шити,
А все таки я не думав,
Щоб ти був побитий!“

9. квітня.

Піп і жид.

Ходить піп коло крамниці
Тай чогось питає.
Аж до него такий хитрий
Жидок підбігає:

— „Будьте добрі, добродію,
Трошка зачекайте:
Змолитуйте мені ножик,
Імя яке дайте!“

А піп, довго не гадавши,
Казав ножик дати,
Зламав його та і каже:
„Куцим будеш звати!...“²⁾

10. квітня.

А не халасуй!³⁾

— „Ото, тату, маєм воду,“
Каже циганчук:
„А як би нам іще сира
Та жуки до рук, —

Наварили-б вареників,
Сіли край столу...“
Тут старому вже по горлі
Слинка потекла...

— „А як би то іще сала!...
Оттогді балюй!“
Тут старий його файдою:
„А не халасуй!...“

13 квітня.

¹⁾ „Огида“ — се-б-то „огидливий жид“.

„Відійти“ = одутитись, спам'ятатись. — А. К.

²⁾ По сім наступав поезія під заг. „Хамут“
[написана 11. квітня] змісту переважно пор-
нографічного.

³⁾ „Халасувати“ = ласувати, вигадува-
ти.

Що до кого.

— „Хто йде їсти?“ пан питає.
— „Я йду!“ циган каже...
— „Хто йде жати?“ пан питає.
— „То громада скаже!“

14. квітня.

Кацап з гребінцями.

Стоїть кацап з гребінцями;
Патли закидає;
Коло него молодича
Гребінь оглядає.

Оглядає, тай питає:

„А що то за нього?“
— „Гривенічок, галабушка!
Дьошево-с, ей богу!“

„А чи-ж буде він чесати?“
— „Ах ти, мій маті!
Та раді Бох тільки вомі, —
Уш будеть чесати!..“

15. квітня.

Москаль на волах.

Їде Москаль серед літа
Нашими волами:
„Гей, валі!“ кричить веселий,
„Что-б Бог ездїл вамі!“

Їде Москаль серед зими
Нашими волами:

„Гей, валі!“ кричить сердитий:
„Что-б чорт ездїл вамі!“

15. квітня.

Балта.

Захтів Москаль нашу Балту
По-московськи звати.
Давай бити в барабани,
Всюди викликали,

Що вже Балта — тай не Балта:
Якось гинше зветь ся.

Народ чує та дивує, —
Як з дурня смієть ся.
— „Коли Балта вже не Балта,
Кажуть наші люде,
„То з дурними Москалями
В нас путя не буде!“

Незабаром торговця
В Балті наступала.
Москва всюди по дорогах
Чортом поставала:

Що християнин який їде —
То Москаль й питає:
„Как завьотса етат горад?“
З різкою питає.

Тільки скаже, що се Балта, —
Пропаша година!
Як худобу, Москва вража
Січе християнина.

Ішов якийсь дід старенький.
Москва запинає:

„Как завьотса етат горад?“
Старого питає.

А старий підняв свитину,
На землі поклав ся:
„Та бий!“ каже, „бісів сину,
Тільки не питай ся!“

15. квітня.

Москаль з полотном.

Кричить баба, репетує,
Пукає в вікно,
А Москаль припав до плота,
Тягне полотно!...
Стягнув собі: „Прощай, бабка!
Злом не памінай!..“
Стара баба у погоню:
„Служба! почекай!“

Москалеви то й байдуже.
Баба вже й клене:
„Нехай тебе, препоганий,
Куля не мине!..“

— „Пусть себе,“ Москаль говорить,
Баба паарьот:

Віть, добрава челавека
Куля не вазьмьот!“
— „Богдай же ти своєю ласков!“
Господь обминув!
Богдай же ти, препоганий,
Давона не почув!“
— „Что мне, бабка, тваї дзвони!
Давонов не відал?!
Коби я ліш ва паходе
Барабан слыхал!“
— „Богдай же ти сьвіта, сонця
Більше не видав!
Богдай же ти зозуленьки
Більше не чував!“
— „Что мне слушать, как зазуля
Вашая пайот?...
Меня в матушке Расей
Й одуд закуйот!“

15. квітня.

Московська ікра.

Сидить москаль коло лави,
Порох наспинає,
Аж підходить стара баба:
„А що то?“ питає.
— „А что-ж? ікра салдацкая!
Став москаль брехати:
Віть с етава у нас, бабка,
Виходят салдати!“
— „Почекай же, бісів сину!“
Сама собі каже:
„В мене живо ікра ваша
У печі поляже...“
Тільки лихе москаліну
З хати відвернуло —
Баба — порошок, та до печі!... —
Печі як не було!...
— „Чи-ж не біс,“ говорить баба,
„З вражою ікрою?...
І в ікрі ще москаліна,
А смердить Москвою!“

15. квітня.

[Далі буде].

¹⁾ У Руданського: „лаской“. — А. К.

Жінки при Чигиринським дворі в другій половині XVII віку.

Стаття **дра І. Ромього**. Переклад **Василя Лукича**.

— [Далі.] —

Усе вдавалось Лупулові, поки не виступили на сцену козаки. Господар просив за Польщею у падишаха і оказав Полякам великі услуги, за що в 1650 р. іменовано его польським горожанином.¹⁾ Мимо те треба було якось годитись і з Хмельницьким, котрого Лупул знав ще в Константинополі. Гетьман, уношений вдачами, жарив про завойовання і взагалі про широку політику. Їмуд здавалось, що Молдаву буде можна дуже легко здобути. Звідси сватане, про котре Лупул довідав ся з ве-

ликим страхом і обуренням. Ледви, щоб Тимощ так дуже закохав ся в Розанду, — бо він зовсім її не знав. Як би там і не було, відмова господаря образила гетьмана, котрий і вислав „крівавих сватів“, вже-ж запросивши і орду: довго плакала від сих оглядин молдавська земля — Сучава, Яси зруйновані до тла, спалені села, народ забраний в ясир... Лупул викупив ся від Татарів за 150.000 таларів, але лишилось 16.000 козаків, котрим також треба було заплатити 10.000 таларів викупу, і крім того згодитись на вінчанє дочки з Тимощем. Умову забезпечено заручниками з молдавського боку, а весіле назначено

на конєць 1650 р. Одначе, на сей раз справа не повелась, бо Порта не згодилась на вінчанє, і Розанду забрали з початком 1651 р. яко заручницю до Стамбулу, де вона прожила майже цілий рік; як кажуть, великий везир Ахмед вельми зацікавив ся прегарною заручницею, котра рівно-ж не була до него байдушна. Двірський переворот визволив Розанду — вона вернулась до Яс, де нічого не змінилось: Хмельницький далі наставляв, а до давніших претендентів прибув ще новий — польний гетьман Калиновський. Се оригінальне сватанє скінчилось в 1652 р. погрозом під Батогом, і Тимощ явив ся

¹⁾ Дотель: „Codeks diplom.“ II, 624.
„Volumina legum“, VI, 135.

на молдавській границі. Треба було піддатися — і Лупул сам вже просив приспішити весілля, щоб чим скорше визволитися від Татарів і не пустити козаків до Молдаві.¹⁾ Вінчане відбулось в десять неділей після погрому під Батогом.

До нас дійшов подрібний опис весілля, зроблений очевидцем.²⁾ Церемонія від стрічи не має для нас значіння. Треба лиш згадати, що господар старався блиснути розкошом: „їхав, як монарх, котрого величі нема змоги описати відповідним способом“. Почот Тимоша виглядав значно скромніше: складав ся з девяти коний поганих і худих, а сідла дорогі тільки на двох конях — одно вишите перлами, друге золотом. Зараз за почотом йшло 3.000 узброєних козаків, два ридвани, повозки з касою і чотириста простих возів, на котрі понакладано соборів. Полковники в контушах їхали на дуже гарних конях; далі, військова музика і надворна оркестра, до котрої належали органіст, три скрипки, флет і труба, — вигравали польські танці. За почотом тягнулось кілька візків з дамами і козацькими свахами, родичками Хмельницьких, відтак вози і мажи з жіночими убраннями, дарунками і різними товарами. Сам гетьман не був на весілля, він пробував тоді далеко на Україні біля Ганчарихи;³⁾ мачуха, сестри і швагрі також не прибули; Іван Виговський же тоді був нежонатий, а жінка Павла Тетери, сестра писаря, держалась адалека від Чигирини і майже не покидала батьківської хати у Києві; Тетера не мав дитини, і жінка його небагом змерла. Таким способом, між свахами Тимоша зовсім не було яких небудь хоч трохи визначних козацьких дам, — приїхали жінки переважно простого роду. З козацької старшини справоздане згадує про Івана Виговського і Павла Тетеру, — решта-ж не грала визначної ролі у війську. Виговського і Тетеру не без підстави вважали в Чигирині людьми освіченими; їм не була чужою західна цивілізація, обидва вони дуже добре говорили по польськи і знали латину. Тому то писар постійно виручував молодого і в імені останнього виголошував привітні бесіди а також відповідав на такі промови. Тимош „дивив ся вовком зпід лоба... хлопцеві молодий, з вісипинами, малого росту, але великий гільтай“, як виражається безіменний очевидець. Прибувших гостей розміщено: козацькі відділи стали табором „під Виноградом“ коло столиці, а свахам призначено догідні дома. Весілля тягнулось цілий тиждень [від 30 серпня до 6 вересня]. Коли вірити безіменному справозданню, прибувши з Чигирини дами тільки раз показались в господарських палатах, а саме — на весільній обіді; їх приймала жінка гос-

подаря в окремих комнатах. За ними післали карити до їх мешкань, але не застали їх, бо дами „пішли до трактирній гоститись. Привезли їх відтак до замку, як які небудь страхівниці, вони виглядали погано в своїх кафтанях, підшитих собоями, з високими ковнірами; здається, вони хотіли наслідувати молдавську моду. Можна-б про се багато оповідати, але скромність не позваляє“. Після обіду свахи видно підпили, бо прийшло до сварки з жінками боярів, котрі кинулись з простакватості і з манерів козачок; сварка перейшла в добру лайку і грозила бійкою. Особливо визначалась Галька Корниха, вже старша вдова-сотничиха, котру тяжко було перемагати в боротьбі на слова: „Ось якесь невидальце! — кричала вона: — коли ви ліпші від нас, то чому видаєте дочку вашу за козака?“ Якось з трудом удалось випроводити з честю сварливу бабу, але на сходах вона впала, — бо хміль закрутив в голові, треба було знести її до карити. Товаришки її також відійшли невдоволені, їх порозвозили по домах; чимало було сльмих і по дорозі, коли вони почали платити візникам оріхами.

Безперечно, поява українських дам на молдавським дворі не вдалась, але треба заважати, що тут зіткнулись представництві двох зовсім різних суспільностей: в Ясах панувала незвичайна розкіш і велика делікатність манерів, з східним блеском. Українки очевидно старались пригноритись до незнаного їм досі світа і бажали убраться по молдаванськи, — не їх отже вина, наколи вийшла карикатура. Коли скромний автор справоздання не уважав ся оповідати далше про вибрики українських свах, то треба тямити, що і молдаванських бояринь зовсім не можна було вважати невинними ангелами: звістно, що між ними панувала велика розпустність, ледарство, не увага на родинні обовязки, одним словом — всі сліди гаремного виховання, без тої уздечки, котра держала в страху жителям справдешних гаремів.

Не вважаючи на всі ті маленькі нерівності, гетьман був радий з одруження сина, — все таки він поставив на своїм і сей вдатний крок мав для него дуже велике значіння. На резиденцію для молодих він призначив Суботів, розширив дім, окружив его подвійним валом і прикрасив в середині. Забрана Тимошем в Молдаві добич пішла на украшення церкви св. Михайла, що стояла недалеко від двора на ринку і була під особливим опікою гетьманського сина. Нетерпеливо дожидав Богдан приїзду молодої пари, витав їх з великою радістю, задоволений з того, що придбав помічників і приятелів, з одного боку, хана з ордою, а з другого — свата господаря з Молдаванами.⁴⁾ Урочисте витанє під-

готовляло ся довго, проєктувалось піти на стрічу з військами татарськими й козацькими,⁵⁾ але хан, здається, не додержав слова, бо гетьман повитав молодих лиш в супроводі родичів і старшини, помістив їх у себе в Чигирині і доперва при кінці вересня виправив їх до Суботова. Пянство та забави були великі, і тверезого чоловіка в почоті гетьмана тяжко було найти і з сьвічкою. Молода якось почувала себе несвоєю серед того незагнущаного бенкетованя, котре мусіло лякати непривиклу жінку; навколо пянство, нечемні сварні, що кінчили ся бійкою; навіть поважає виражалось в незвичайно-різких формах; спокою ні хвилини; всі дивились на ню як на яке заморське дивовище; галасливі й безладні сьвіпи і дикі танці — все те доводило молоду до дурі і апатії. Чоловік, понурій і байдужний, лякав її своєю мовчанкою. Вже небагом після переїзду молдавської границі він почав заявляти ознаки невдоволення, не вважаючи на гучне бенкетованє в таборі і чудові вересенні дні, що так гармоніювали з весільною поїздкою. Тимош ясно дав арозуміти молодій, що оженив ся з рахунку. Він надіав ся, що Лупул обсипле его золотом, але дуже помилив ся: 2.000 таларів і 2.000 червоних золотих, вкупі опроче з багатим приданним — се власнито дрібниця. Навіть дарунки почоту були не особливіші: так, на пр. Виговський, найблизший до гетьмана достойник, дістав 10 ліктів оксаміту, 20 ліктів атласу, рисю шубу і 300 левків. Дарунки для інших осіб були скромніші. Де-ж хвалений багатства господаря, коли він так скупо вивічував свою рідну доню? Були й інші причини незадоволення, як оповідала французська газета в кореспонденції з Варшави з 15 надоліста 1652 р., то є зараз після весілля: „Син генерала Хмельницького, Тимош, вже два рази бив свою молоду жінку, дочку молдавського князя, дорікаючи їй за відносини до великого везира, коли вона була заручницею в сераю і ласкою везира сподівалась дістати волю. Але батько Хмельницький, для котрого се дуже важне, всякими способами старав ся наклонити сина, щоб ліпше обходив ся з жінкою“.⁶⁾

Серед таких умовин, очевидно, не можна й говорити про який небудь вплив Розанди на чигиринським дворі, навіть при підмозі тестя; та й часу не ставало для такого впливу ддятого, бо Тимош зараз занявся своїми честолюбними проєктами. Під позором чуми, що панувала при кінці 1652 р. на Україні, він випросив дозволу прибути до Яс, почав війну з Волощиною, а по сімох місяцях [6. квітня 1653 р.] Лупулова столиця була вже в руках неприятеля, — сам же господар з ро-

¹⁾ Коховський: „Climacter“, 236, 348.

²⁾ Шайноха: „Szkice historyczne“, IV, 53—60.

³⁾ Гора під Канезом, недалеко Дніпра. „Słownik geograficzny“, III, 25.

⁴⁾ Летопись Величка, I, 118.

⁵⁾ Михайловський: „Księga pamiętnicza“.

⁶⁾ Шайноха: „Szkice historyczne“, IV, 59.

диною ледви втік з краю. Саме тоді Розанда з мачухою і малолітнім братом найшли гостинне пристановище за не-

приступними брамами Каменця Подільського, де старостою був оден з перших претендентів на руку Розанди,

Петро Потоцький, що держав себе в тій справі, як справдений лицар, у відносинах до безборонної жінки.

[Далі буде].

ІГОР СІВЕРСЬКИЙ.

Пресліва й співомовний переклад Степана Руданського.

І. ВІЙНА.

— [Далі.] —

3.

Були віки Троянові,²³⁾
Літа Ярослава,²⁴⁾
Були бійки і Олега²⁵⁾
Сина Святослава,
Що мечем бувало тільки
Громи висікає
Та по цілій землі руській
Стріли розсіває;
Що бувало в Тьмутаркані
В стремено ступає
А Із'яслав²⁶⁾ у Києві²⁷⁾
Бразки зачуває.
А Володимир Всеволодів²⁸⁾
Хоч сам не без духа
У Чернигові²⁹⁾ що ранку
Затикає уха.³⁰⁾
Тоді й самого Бориса,³¹⁾
Сина Вячеслава,
Привела на суд до себе
Олегова слава.
І поклала на зелену
Кінську на полому
За обижу Олегови
Князю молодому.
Там і князя Із'яслава
Вони dokonали
І Святослава³²⁾ свого батька
Із тої Каяли
Повелів між коні взяти
Між угорські змії
І відвезти до Києва
До церкви Софії...
О, Олега Гориславця³³⁾
Війни намятались
Тоді землі в усобицях
Росли й засівались,
І життя Дай-Бога внука³⁴⁾

²³⁾ Як видно, то наші прадади лічили колись літа по віках Троянових

²⁴⁾ Запевне Ярослав І. син Володимирів

²⁵⁾ Олег Святославів — дід Ігорів; він разом з братом Романом красним був першим заведією свого часу.

²⁶⁾ Із'яслав І. син Ярослава І. убитий на Нежатиї 1078 р.

²⁷⁾ Автор пише: „Києві“ то знов „київський“. — *Вас. Лук.*

²⁸⁾ Володимир Мономах.

²⁹⁾ Автор пише: Чернігів і Чернігів. Для одностанности ми поставили всюди: „Чернігів“. — *Вас. Лук.*

³⁰⁾ В першій: „вуха“ — *Вас. Лук.*

³¹⁾ Борис — син Вячеслава Смоленського погіб в Нежатиїській бійці в 1078 р.

³²⁾ Святослав Із'яславів через 15 літ після смерті свого батька був і сам київським князем.

³³⁾ Сьпівак сам собі назвав Олега Гориславцем так саме, як і рочники колись називали Володимирову жінку Рогніду — Гориславою.

³⁴⁾ Дай-Бог то ідеї із наших стародавніх богів. Внук (его запевне Володимир) а не чого

В грималах губилось
А заа князів і їх людям
Віку вкоротилось.
Тоді рідко в землі руській
Орачі сьнівали
А частіше коло трупів
Ворони кричали,
Та ще галич ленетала
Та збирала діти
Коли з ними на поживу
Хтіла полетіти.

Так то люди! Були бійки
Були в нас і смутні,
Та такої як се була —
Такої й не чути!
Зраня сьвіта до вечера,
З вечера до сьвіта,
Летять стріли калені
Як град серед літа.
Гремлять*) шаблі об шеломи,
Коня молоденькі,
Тріщать в полі чужо-земні
В землі половецькій.
Чорна земля під копитом
Як та ріля зрита,
Вся костями посіяна
А кривлею злита.
Полягли там Всеволода
Полки головою
І по цілій землі руській
Ізійшли тугою.

Що-ж то мені зашуміло
Рано за горами?
Що-ж то мені задзвеніло
Ще перед зорами?
То князь Ігор своє військо
В поле завертає,
Бо жаль єму Всеволода,
Що там погибає.
І били ся день і другий,
І третій день билась
Та в полудень — і Ігоря
Стяги повалились.

Тут то брати розлучились
З берега Каяли,
Тут для себе кровавого
Вина не дістали.
Тут лиш військо докінчило
Сватів напоїло,
А само за руську землю
Положило тіло.
Никне трава жалою
Листя ізсушилось
І дерево небогогом
До землі склонилось.

Володимир називаєть ся его внуком, се так же трудно сказати, як і то, чого Боги називаєть ся внуком Велеса.

*) В першій: „Гримлять“, „вскрися-ти“ — *Вас. Лук.*

II. ТУГА.

1.

Не весела-ж бо то, брате,
Година настала:
Вже пустиня та повітра
Силу покривала.
То в синах Дай-Бога внука
Злибіда ожила
І на землю Троянову³²⁾
Дівкою³³⁾ ступила;
І лебіжми крилами
Розилескала море,
І у Дону плескаючи
Розбудила горе.
Розбудила время тяжке,
Підійнялись Хвини,
А у князів на поганих
Усобиця гине,
Бо брат брату став казати:
„Се моє, мій брате!“
— І се моє, і то моє! —
Другий став казати
І за male як велике
Стали вимовляти.
І самі на себе стали
Гримало кувати.
А погани зі всіх сторін
Зволікали сили
І на рідню землю руську
Бідою ходили...

О, далеко-ж зайшов сокіл
К морю птиці бити
Та храброго вже Ігора
Полку не воскресити.
Жля і Карна³⁴⁾ в руську землю
З криком поскакали
І там в полумні червонім
Змагу вимивали.
І сплалались руські жони
Стали голосити:
„Ой уже-ж нам мужів милих
Мислю не змислити.
Ні мислю ізмислити
Думою здумати,
Ні очима оглядати,
Ні гостинці брати
Ані золота ні срібла
Не пересипати!“
Застогнав бо вже і Київ
Жалем та тугою,

³²⁾ Земля Троянова — земля руська.

³³⁾ Ідні [Пожарський] думають, що „Діва“, „Злибіда“ — то таврицька богиня Діана чи Діванна; другі [Максимович], що то латовська Діва-дзума, що огневою хустиною навіває смерть на людей; а треті [Дубенський] думають, що то Ідда із тих судних дів, про котрих споминає стародавня чесьська сьпіва „Суд Любуші“.

³⁴⁾ Жля і Карна — половецькі хани.

Закурив ся і Чернигів
Напасть лихою.
Туга тяжка розілялася,
Наробила жалю
І печаль тече, жирює
По руському краю.
А князі усе на себе
Гримало кували,
А погані руську землю
Всюди обігали,
І збирали дань по більшій
Від кожного двору,
І сипали добром руським
По синьому морю.
Бо ті два Святославів
Дві хоробрі сили
Всеволод і хоробрі Ігор
Кривду розбудили,
Котру батько їх київський
Прислав було тихо...

О, великий Святослав той³⁵⁾
Був Половцям лихо!
Він розбудив їх полками,
Стальними мечами.
Він на землю половецьку
Наступив ногами,
Притоптав горби високі
І яри глибокі,
Змугнув ріки і озера
Висушив потоки.
І Кобяка³⁶⁾ з лукомора
Вихром молодечким
Він вихватив із залізних
Полків половецьких.
І понав Кобяк поганій
В Київ у столицю
В Святославові покої,
В князеву грідницю.
То-ж то Німці і Венедці,
Греки та Морава
Князя Ігоря не хвалять,
Хвалять Святослава.
Того гудять, бо він стратив
Полки молодечкі
І руськеє золото вислав
В ріки половецькі.
Ще й для себе молодого
Добув сідло нове
Сів із свого золотого
В сідло Кошийове.

2.

Зажирили ся забрали
І весілля плаче
І Святослав закурив ся,
Смутний сон побачив.
„Снилось мені, став казати,
І виділи очі,
Що в Києві між горами
Снав я сеї ночі,
І що ви коло постелі
Тесові стали
І чорною паплогою
Мене одягали.
Що хтось мені вино черпав,
Вино синє було,
І з тяжкою трутністю
Ізмінане було.

³⁵⁾ Святослав Всеволодовіч — великий князь київський [1177—1194], перший брат Ігоря і Всеволода; він називається в їх батьком через те, що був їх великим князем.

³⁶⁾ Кобяк — половецький хан, — котрого Святослав, половецький хан, — котрого

Що з порожних черепашок
Женьчуг висипали
Мні на груди якісь люди
Імя милували.
Що в теремі злотоверхім
Стелю похитнуло,
І дошки самі стояли,
Сволока не було.
Що ворони ті бісові
Всю ніч-вечір грали
Та у Нініська³⁷⁾ на болоні
Ліси оббивали...
А я шлю їх і не зішлю
На синєє море!...“

— Княже! — мовили бояре
Уж забрало горе!
Се-ж бо в тебе два соколи
Полетіло з хати
З огня стола золотого
Щастя пошукати,
Пошукати Тьмутарканя,
Вернути до дому
Або шелоном пошити
Великого*³⁸⁾ Дону.
То вже крильця тих соколів
То вже припінали,
Тії крильця вже погані
Шаблями обтяли.
А самих їх опутали
В залізній пута,
Бо в день третій — памятаєш,
Темно було тут.
Два червоних стовпи згасло,
Дві сонці стемніло,
І молодих два місяці
З ними потемніло.
То Олега й Святослава
Тьма обволочила
То й на річці, на Каялі,
Тьма світ перекрила...

Горе, горе землі руській
Великеє дуже;
Розсипались Половчани
Як гніздо пардуже.
Розсипались, розліялись
В морі затопили
І їх буйство великеє
Дав Хвіну сили.
І знесла ся уже ганьба
І стала хвалою,
Уже й нужда підійнялась,
Тріснула на волю,
Уже й диво покотилось
По чистому полю.
І готські діви грають
По синьому морю
І по березі співають
Руським золотом дзвонять.³⁸⁾
Вихваляють время Буса³⁹⁾
Земству Шаракона.⁴⁰⁾

³⁷⁾ Паїнесь — теперішній Паїсків в Галичині [Автор пише: „в Галиції“. — *Вас. Лук.*].

*³⁸⁾ В першій: „Великого“. — *Вас. Лук.*

³⁹⁾ Готи в 3 віку осіли в Криму, і коло 1050 р. були підбиті Половцями. Ото-ж то і не диво, що після половецького грабіву в руській землі готські діви могли дзвонити руським золотом.

⁴⁰⁾ Ідні [Кучарський] думають, що Бус то Бокс — король Славян, про котрого Йордан згадує коло 373 р.; а другі [Дубенський] думають, що то Болуш, хан половецький, з котрим в 1055 р. Половці перший раз ввійшли в переславську область.

⁴¹⁾ Шараконь чи Шаракунь славний воєвода половецький.

І милують тую земству
Як дитину мати,
А нам уже, нам дружині,
Весілля не мати!

3.

Тоді Святослав Великий
Сплакав за князями
І золоте слово мовив
Змішане сльозами:

„Ой, Ігорю, Всеволоде!
Сини мої милі!

Рано-ж бо ви половецьку
Землю заквилили.
Рано землю ту мечами
Стали заквиляти,
Рано, рано собі слави
Почали шукати.
Та не чесно-ж бо ви, діти,
Ворога побили,
Та не чесно-ж кров погану
По землі пролили!...
Знати серце ваше хорбре
У горні стопилось,
Ще й до того у бусеті
Само закалилось.
Закалилось, закувалось,
Діти мої милі;
Чи-ж сивині мої срібній
Се ви учинили?

Не виджу-ж бо я ні влади
Ані війська много
Богатого та сильного
Ярослава мого,
Мого брата Ярослава,⁴¹⁾
Що ходив війною
І з чернігівською білою
З білою і чужою:
Із Могутив і Татранів
І із Шелебиров,
Із Топчаків і Ревугів,
І із Голевирів,⁴²⁾
Що без щита з захолявком
Полки криком били
І в прадію собі славу
Не в дзвони дзвонили.
Та сказали-ж ви: самі ми
Слави захотіли,
Передню самі візьмем,
Задню переділим...
Ой, Ігорю, Всеволоде!
Жаль мені вас, діти,
А чи-ж диво мні старому
Та помолодіти?
Таже в літах саме й сокіл
Птиць високо гонить
І не дасть гнізда в обиду
З свої оборони.
Але княже зло настало
Пособи не буде,
Тепер в нівець обернулись
Години і люди!“

„Під шаблями Половчанів
Кричать коло Ромен,
Володимир⁴³⁾ під рапами —
Всюди плач та гомін.

⁴¹⁾ Ярослав Всеволодовіч Чернігівський — брат Святослава Всеволодовича Київського.

⁴²⁾ Так називались деякі чужі сторони, з котрих охочі молодці служили в війську у Чернігівського князя.

⁴³⁾ Володимир Глібович Переяславський — брат Ольги Глібовни. Сей князь разом зі своїми братами: Романом Ігорем, Всеволодом

Туга князю Владимиру,
Глібовому сину!
А ти княже Всеволоде⁴⁴⁾
Прихильного кинув?
Чи-ж не міг би ти здалека
Мислю пролетіти
Отня стола золотого
Спаси поглядіти?
Таже веслами ти можеш
Волгу розкрити,
Таже шелоом ти можеш
Весь Дон перелити!
Як би ти був, — одставали-б
Половці погані:
Була-б яга по ногаті
Кошій по різані.⁴⁵⁾
Та-ж ти можеш і по суху
Стрілити до Дону
Шереширами живими
Глібового дому!⁴⁶⁾
„А ти, Руріче й Давиде!⁴⁶⁾
Правнуки орлові!
Чи-ж не ваші-ж то шеломи
Пливали по крові?
Чи-ж не ваша-ж то дружина
Літає на волі,
Як ті тури пораняні
На чужому полі!
Вступіть, пани Господарі,
В золотеє стрема

і Святославом в 1180 р. обрав своїм головою Володимирського князя Всеволода.

⁴⁴⁾ Всеволод Юрій, великий князь Володимирський [на Клязмі] — голова Глібовичів.

⁴⁵⁾ Різани і ногати — то були наші давні гроші. 2 ногати — була 1 різани; 3 різани — 1 куна; 20 кун — 1 гривна, а гривна як і грецька літра важила зразу 1 фунт срібла; а потому з 1122 р. тільки півфунта.

⁴⁶⁾ Рурік і Давид — сини Ростислава, а внуки Мстислава Великого.

За обижу половецьку,
За лихеє время,
І за рідню землю руську,
За Ігоря рани,
За буйного Святославця
Грімить на поганих!⁴⁷⁾
„Ти Галицький Осьмомисле
Княже Ярославе!⁴⁷⁾
На золотім столі своїм
Ти сидиш у славі.
Підпер гори угорські
Жілезими полками,
Заступив путь Королеви,⁴⁸⁾
Звів Дунайські брами,
Кидаючи через хмари
Кремінь до Дунаю.
Наряджаючи по ріках
Судна до Дунаю.
Твоя грізба пролетіла
Помежі⁴⁹⁾ землями!
Ти Київу відмікаєш
Золотії брами.
З отня стола золотого
Острими стрілами
Ти стріляєш і салтанів
Десь там за морями.⁵⁰⁾
Стрілай, княже Ярославе,
Кончака лихого,
Половчина поганого,
Кошця старого,
За рідню землю руську,
За Ігоря рани,

⁴⁷⁾ Ярослав син Володимирка — князь Галицький; его називали Осьмомислом за его сльве та мудре слово.

⁴⁸⁾ Королеви Угорському.

⁴⁹⁾ В першопіс: „поміж“. — *Вис. Лук.*

⁵⁰⁾ Автор пише скрізь: „морями“, „розширав“. „бразнув“, „гаращий“, „отрасали“. — *Вис. Лук.*

За буйного Святославця,
Стрілай его, пане!⁴⁹⁾
„А ти, княже, буй Романе,
І ти Мстиславе!⁴⁹⁾
У вас розум храбра думка
Заносить до слави,
І по славу, по кроваву,
Ви ходите сьміло
І високо ви плинете
В бусті на діло,
Як той сокіл, що в повітрі
Крила розширяє
Коли птицю в своїм буйстві
Замогти бажає.
Бо папурги в вас желізни,
Шеломи латинські,
Ними трісла земля ціла
І сторони хвинські:
І Ятвяги, й Деремела,
Литва й Половчани
Склали луки і голови
Під тими мечами...
Князі! Князі! вже Ігорю
Сонце сьвіт закрило
І дерево небологом
Листя обронило
І по Рєї і Сулі стали
Городи ділити,
А храброго вже Ігоря
Полку не воскресити...
Вас Дон, князі, зве до себе,
Кличе щоб летіли
І хабрії Ольговичі
На бірку посіли!“

[Конець буде].

⁴⁹⁾ Роман син Мстислава — князь Володимирський [на Волині] і Мстислав син Луцького Ярослава, обидва внуки Ізяслава внука Володимира Мономаха.

ОПОВІСТКИ І КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ.

Видъ чого заводятьца пошести або лыхи хворобы и якъ ихъ стерегти ся. Ликарь В. Имшенецкій. — В Петербурзі, 1896 р. 29 стор. 12°. Ціна 10 коп.

В сій книжочці говорить ся про пошести чи то епідемічні хороби, на котрі такі і треба передовсім звертати увагу, бо недуги ті при несвідомості селян конечних гігієнічних і санітарних условин приймають по селах особливо широкі розміри. Автор передовсім звертає ся против хибних поглядів, що закорінили ся поміж селянами, що до лічення хвороб та попирає свої замітки переконуючими доказами, вказуючи між иньшим також на відповідні місця з сьв. Письма. Переходячи відтак до пошестий, говорить не про їх ліченє, а „більше про те — від чого вони заводять ся і як оберегатись їх, щоб не занедужать, а як хто занедужає такою хворобою, то що треба робити, щоб не переболіла ціла семья, увесь куток, а то й ціле село“. Згідно з тим завданням автор передовсім поясняє причини повстання і условини розвитку пошестий і досить вдатно популяризує науку про бактерії; опісля вже переходить до викладу, як боротись з пошестями звертаючи головну увагу на те, як оберегатись від зараженя і ширеня хвороб. Все те виложив автор просто, легко, арозуміло і відповідно до селянських обставин, а се і є дуже важною прикметою в подібних виданнях. На жаль, коректа кепська і друк дрібний становить муть труднощі для сільського читача. При кінці книжочки обіцяє автор ще дальші розвідки про окремі хороби як: обкладки (дифтерія), віспу і т. и.

М. К.

Въ досужый часть. Лирна поэзия Грыцька Кернеренка. — В Харкові, 1896 р. 60 стор. 8°. Ц. 50 коп.

Д. Кернеренко не перший раз являється на полі українського стихотворства. Ще в 1890 р. він видав „Невеличкий збірникъ виршів“, що придбав йому славу „віршомана“. Але д. Кернеренко, очевидно не задовольнив ся тою славою або побажав прикраситись новими лаврами і ось в „досужый часть“ [по нашому: „у вільну хвилину“], котрого у него доволі, далі komponує вірші і випустив новий збірник ані трохи не красчий від першого: той самий аж надто вже бідний зміст й ті самі переважно незграбні, „клишоногі“ вірші. Автор одначе думає про себе зовсім не так. У своїм вступнім стихотворі він так звертає ся до своєї музи:

Мов той вітрець вона легка,
Мов промінь сонця веселенька
І, як тополя та, рівненька
І, як метеличок, прудка.
До мене янголом вона
З зорею раннює приходе
І гарних пісень все заведе,
І знов в блакитті порина.
І каже слово з пісень тих
Я в серці глибоко ховаю,
За нею-ж в слід і сам сьвіваю
І слези тихо проливаю

Але надармо читач шукати не в стихотворах д. Кернеренка чог яких-небудь слів тої музи, котра „янголом

з зорею ясною приходе і гарних пісень все заведе". Автор мимоволі признаєть ся в одному стихотворі:

Голова моя
Ходє ходором,
Не привичная,
Довго думати.

Тут вже ніяка муза не допоможе, і тим, очевидно, легко пояснюють ся превелика бідність поетичних мотивів і змісту поезії д. К-ка. В двох стихотворах він славить природу, і сі славлення — доволі вялі й безладні, все-ж таки вони ще найбільше вдатні в збірнику; на пр. „Ранок у полі“; в двох інших поет нарікає на непогоду, ще в деяких бачимо перемолочені нарікання на долю й лихо, а відтак вже усі решта присвячені коханням або певній сказати тому, що люд так влучно називає „горобцюванням“. Зі всього видно, що автор великий майстер на полі „горобцювання“, коли так на пр. оспівує свої чуття:

Твій вид хороший, мов зоря,
Кругленьке личко, карі очі,
Приятно дивлять ся й горять,
Мов зірки в небі в темні ночі.
Не знаю я, кому і як,
Для мене-ж це великий смак.

Але заходи нашого автора на полі „горобцювання“ мабуть не завжди були вдатні і для того, не вважаючи на чари „кругленьких личок і карих очей“, в котрих поет має „великий смак“, він зображує жінчини переважно зимними, нечулими й зрадливими кокетками. Окрім в останньому творі, котрий автор називає „невеличкою поемою“, хоч се дійсно велика обємом нісенітниця, силкуєть ся автор зобразити в особі циганки Галі правдиву і сильну любов, котра особливо виявилась в тому, що Галія без ніякого життєвого мотиву і причини з боку коханого чоловіка, в пориві кохання, тручає його з мосту у воду і сама за ним кидаєть ся. Все зображено надто вже вяло, без найменшого сліду поетичного талану і найчастіше вельми недоладно. Мова у автора рябіє чужими зворотами і словами, розмір і ритм частенько хромають, а надто д. К-ко не рідко виходить за дозволені межі licentiae poeticae, позволяючи собі на неможливі скорочення слів, переставлення наголосків і т. и.

Ціна збірника неможлива: за три друковані аркуші широкого друку нікому не потрібних віршів — цілих 50 коп. Се мабуть лишній раз доказує, що „великий смак“ в „кругленьких личках“ і знакомість з музою вільно уживаєть ся з „апетитом“ в иньшому напрямі. Думаємо одначе, що д. Кернеренко і на сей раз помилив ся, як помиляв ся він в своїй музі і в своїх змаганнях на полі „горобцювання“. Над міру висока ціна сеї книжочки може лише здержати всякого від купна. Сподіваєм ся, що се бажання сповнить ся, що й служити ме найкрасою наукою для невчинного віршомана.

М. К.

Етнографіческіє матеріали, собраніє в Черниговской и сосѣднихъ губерніяхъ. Выпускъ I. Разсказы, сказки, преданія, пословицы и пр. Б. Д. Гринченко. — В Чернігові, 1895 р. 308 стор. 8°. Ц. 1 карв. 50 коп.

Отсей збірник етнографічних матеріалів [про котрий була мн. року вістка в „Зорі“ ч. 18 ст. 358], первісно надруковано в „Земскожъ сборникѣ Черниговской губ. за 1895 годъ“, а опісля вийшов він окремих виданням, позаяк земський збірник — видання спеціальне і мало розповсюджене поза межами чернігівської губ., між тим як поміщені в збір-

нику матеріали дуже цікаві не для одних тільки земських діячів, а в сираві народознавства значінне подібних матеріалів признають усі. З передмови редакції видно, що з розширенням програми земського збірника в 1894 р., причім допущені матеріали з поля історії і етнографії краю, в редакцію земського збірника наспів збірник матеріалів, зібраних Б. Грінченком а також на підставі його вказівок і під його проводом — школярами тих шкіл, де він вчителював; відтак до сього збірника долучено наспівші записи иньших осіб, і вже небагом була змога випустити в світ обємистий збірник. Редакція має в своїм портфелю і народні пісні, котрі імовірно увійдуть до дальших випусків видання, а в отсім поміщені прозові твори устної людової української літератури: оповідання, легенди, казки, перекази і т. и. „Майже весь друкований тут матеріал є добро загально-народне“, каже впорядник — і дійсно переважна частина увійшовших до збірника матеріалів записана безпосередно від люду з подрібним і докладним наведенням місця записи і з задержанням усіх лексикальних і фонетичних особливостей, властивих сій або иньшій місцевості, причім читач найде в збірнику чимало нових матеріалів, що не були ще в попередних етнографічних збірниках, а з варіантів поміщені тільки ті, котрі виявляють нові риси або які-небудь цікаві подробиці, причім рівночасно в збірнику вказані усі давніші видання, де можна найти поміщені варіанти. Таким чином Грінченків збірник, що має для всякого велику вартість з огляду на свій зміст різнородний і вельми багатий, рівночасно відповідає і науковим вимогам. В двох лише злучах впорядник, на жаль, зробив виміку. Так у відділі людових повірок переважна їх частина подана не в оригінальній записи з уст люду, а в переказі московською мовою, причім вірність такого переказу, очевидно, нічим не загарантована. Крім сього також незвичайно цікаві легенди і перекази про Чернігівську давнину і про деякі місцевості Чернігівщини [Мазенин дім, Чорна могила, Переказ про дуба сьв. Антона Печерського, Монастир сьв. Трійці в Чернігові, болото Замгай] передані янов такі не в записи від люду, а передруковані з книги Журовського: „Народныя легенды“ [Чернігів, 1890 р.], де сі перекази і легенди передав автор віршованою формою а при тім без вказання, що в них є властиво людовим продуктом, а що видуване або прикрашене поетичною фантазією самого автора. Непридатність такого перепису для етнографічного збірника, видно, розумів і сам впорядник, виразивши в примітці бажання: „щоб хто небудь записав сі перекази докладними виразами оповідачів“. Дуже до речі помічено між етнографічними матеріалами „Сільський лічебник“, після старої рукописі, зложеної селянином Степаненком, тим більше, що багато средств і рад взято не з лічебників, а просто з уст люду і можуть бути взірцем людових проб в боротьбі з хворобами. Було-б дуже добре, щоб хто небудь з лікарів уважно переглянув сей лічебник, як і иньші старі лічебники, котрі друкують ся від часу в „Кіевской Старинѣ“; може бути, що в них найшлося би не одно вказання проб, користне з огляду і на сучасну медичнську науку. Окрім сей лічебник містить не одні тільки медичнські ради, але й господарські, як на пр. „спосіб, щоб в пшениці зони не було“ і т. и. Всі матеріали в Грінченковім збірнику подані після системи, прийатої у виданню „Малорусскія народныя преданія и рассказы“ впорядкованім М. Драгомановом [Київ, 1876 р.] як найвідповіднійший природному поділові пам'ятників людового письменства у відносинах їх до людового життя і народного світогляду.

М. К.

ОЛЕКСАНДЕР ТИЩИНСЬКИЙ.

[Портрет на 323 стор.].

Олександр Амфіанович Тищинський народив ся 5-го липця р. 1835 у селі Голубичах, городнянського повіту чернігівської губ. в панській [дворянській] сім'ї. Вчив ся спершу в Чернігівській гімназії, а вийшовши з неї з VI класи здав екзамен в Харківський історичний інститут (1856), але

згодом перейшов на медичний факультет у Харківський університет (1857), тай там був не довго. В папері офіційному з університета стоїть, що студент Тищинський „правлінням університета исключенъ за невязность денегъ за слушаніє лекцій“ (1858). Але річ була не в тім, а в тім, що

в Харкові Тишинський був у студентському гуртку, у якійсь організації, що мала свою бібліотеку і т. п. і була напругою ліберального. Там був напр. відомий Н. С. Юхименко. Цей гурток напала поліція, деякого поарештовувала, повисила на північ, а Тишинського тільки вигнано з університету. В осені того-ж року Тишинський був уже в Київському університеті спершу на медичному, а тоді на юридичному факультеті, та вже р. 1860 він і знов „уволень із університета за невнесь плати за учение“. За що його прогнано з Київського університету — невідомо. Подавшись аж до дорпатського університету, він і там пробув тільки рік, а звідти „виключень сь тѣмъ, чтобы, согласно распоряженію г. Министра Народнаго Просвѣщенія, онъ не былъ принятъ ни въ одинъ изъ прочихъ университетовъ имперіи“. В паперах Тишинського є його сунілка до міністра. З неї видно, що Тишинський, обурившись на начальство університетське за грубіянське поведіння, протестував проти цього. Його сунілиць закинуто в карцер, а тоді прогнано. Така сумна історія його університетського життя.

З Дорпату вислано Тишинського до Чернігова, — там він і жив під доглядом поліційним. Догляд (видко з паперів) „учреждень надъ нимъ по Высочайшему повелѣнію за дѣло студентовъ Харьковскаго университета“. Року 1863 почалося у Чернігові „дѣло о распространеніи возмутительныхъ прокламацій операторомъ Носомъ и землемѣрнымъ помощникомъ Андрущенкомъ“. Тишинського теж до цього діла притягнуто. Телеграмою з „третього отдѣленія собственной Е. И. В. канцеляріи“ звелено Тишинського арештувати. 12-го жовтня 1863 р. його вислано до Петербурга і посаджено до Петропавлівської тюрми. Там він просидів зиму і вже в квітні р. 1864 повернувся до Чернігова. Трохи згодом йому вирішено присуд — і він ще відсижував у тюрмі в Чернігові два місяці, вже на службі бувши.

В той час було часто так, що уряд таких опозиційних людей, як от Тишинський, силкував ся брати до себе на службу, здебільшого в канцелярію губернатора, і пильнувати там легше було чоловіка і скористувати ся з его розуму й хисту можна було. Так роблено з Костомаровим у Саратові з Марковичем у Орлі, з Чубинським, з Юхименком. Так зроблено й з Тишинським. В осені 1864 р., слухаючись губернатору наказу від міністра, узав його на службу до своєї канцелярії. Губернатор Голицин був добрий чоловік і Тишинському було в його не погано. Року 1869 ми бачимо його вже „старшимъ помощникомъ правителя канцеляріи губернатора“. Як був Тишинський в канцелярії губернаторської, то заводив ся у Чернігівщині Земський Статут і Тишинський багато працював у сій справі: тоді багато надій покладали на земство, бачили у місцевих земствах тільки початок реформи усього державного ладу, і Тишинський усю душу, як то кажуть, віддав на те, щоб ті роботи, якими готувало ся заведення земської реформи, виконано якомога краще. Служивши Тишинський у губернатора, був між иньшим редактором неофіційного додатку до „Черниговскихъ Губерн. Вѣдомостей“. В цьому місцевому виданню почав він писати ще давніше, потім містив невеликі дописи в „Основі“ та в „Черниговскомъ Листкѣ“, що видавав його приятель Леонід Глібів. Як же скасовано той „Листокъ“, то Тишинському хотіло ся все-ж завести в Чернігові місцевий орган, бо ті неофіційні додатки до офіційного часопису не могли бути добрі. Тим він р. 1872, вкуш з учителем гімназії Миколою Костантиновичем [згодом — видатний земський діяч] попрохали міністра дозволити їм видавати в Чернігові газету „Черниговскій Листокъ“ замість тих „Особыхъ Прибавленій“. Губернатор обставав за газету. Але-ж її не дозволено, а незабаром навіть і від тих „Особыхъ Прибавленій“ Тишинського прогнано. Злочинство, що зробив Тишинський, було справді дуже велике: з якоїсь газети (так оповідають Чернігівці) він передрукував у своїх „Особыхъ прибавленіяхъ“ звістку про „пинскаго урода“ — от десь там у Пинщині народила ся калікувата дитина, а той і надрукував про це. У цій невинній звістці додано у Петербурзі щось страшне, може думали, що це алегорія яка на уряд або що. Тільки в Петербурга звелено не держати Тишинського в канцелярії губернаторській і р. 1873 (ВН. 31) він „уволень согласно про-

шенію“. Цей комічний випадок з „пинскимъ уродомъ“ дав теми кільком сатиричним віршам. Ось одні:

Цензура кума*) задавила:
Восплачемъ, братья, возопимъ
И типографскія чернила
Слезамъ скорби замѣнимъ.
Пусть сокрушается природа
И плачетъ съ нами за одно:
Печатать пинскаго урода
Цензурой не разрѣшено.
Да поразитъ всѣхъ новость эта!
Дворянство плачь и плачь народъ,
Что выйдеть кумова газета
И въ ней не явится уродъ!
Ты еси, публика, не дура,
То стою вѣщему внемли,
Что есть російская цензура
Свирѣмый бичъ сыновъ земли.

Так нещастиво скінчили ся літературні заходи Тишинського. А про те він не покидав і далі містити в „Губерн. Вѣдом.“ дрібні розprávки переважно місцевого змісту, часом матеріали етнографічні. Таких розprávок багато розкидано в тому виданню.

Літературні інтереси потягли Тишинського й до другого діла: він завів у Чернігові бібліотеку й книгарню. Тоді се була найкраща бібліотека в Чернігові, і чимало людей кажуть, що за свою освіту мусять вони дякувати бібліотеці Тишинського. Як він умер, так на його труні був вінок від колишніх читачів цієї його бібліотеки.

Покинувши Тишинський офіційну службу, не зостав ся без діла і його незабаром обібрано за председателя повітової управи. Там він, коли не помиляємось, був девять років і зажив собі доброї слави своєю гуманністю і щирістю до діла. Як Тишинського вибрано председателем, у Чернігівському повіті майже нічого не було зроблено ні що до медицини, ні що до народної освіти, ні що до розкладу податків: початок усім сям справам зробив Тишинський, і за його часи на земську медицину і на народні школи звертало земство завжди велику увагу; тоді-ж почали піклувати ся, щоб справедливійше розкадати податки, які доти найбільше брато з селян. Початок усього доброго, що зробило досі Чернігівське повітове земство, закладено було за ті часи, як Тишинський був председателем управи. Хто служив тоді в земстві, оповідають, що Тишинський робив зовсім не так, як иньші председателі. Коли треба, напр. платити що місяцьову плату людям, що були на службі в земстві, а гроший не стає, то звичайно старші — председателі, члени, лікарі — одержуть своє, а менші вчителі, фершали — сидять та дожидають. У Тишинського було навпаки: убожчі мали гроші перші.

Як у Чернігівському повітовому земстві взяла гору партія антиліберальна, то вже Тишинського не обібрано на председателя, але зараз же місто Чернігів обібрало його за товариша директорови міського банку — на цій посаді бувши він і вмер. Діло банкове було сухе й нецікаве, але-ж Тишинський і тут знайшов змогу додати свою частку добра до його: всі селяни, яким доводилось до банку вдавати ся, добре знали Тишинського, так просто до його і йшли і ніхто краще за його не вмів розкадати їм діла і направити як і що треба зробити. Дякуючи Тишинському селяни мають і тепер дуже великий кредит у міському банку і користують ся з його землею купуючи, чи просто позичають гроші, щоб своє господарство поліпшити.

В Чернігові Олекс. Амф. Тишинський був громадськи і чоловік. Трохи не у всіх інституціях громадських, не зовсім офіційних або зовсім неофіційних, він був робітником, здебільшого членом-скарбником. (Товариство Червоного Хреста, т-во милосердних сестер, музично-драматичне т-во, Громадська Бібліотека). Він був членом-фундатором Громадської Бібліотеки і членом відділу її до смерті.

Щирість Тишинського до громадського діла та ідеальна чесність в купі з гуманною вдачею прихилили до його серця

*) У Чернігові Тишинського всі звали кумом. Ці вірші знайдено у його паперах.

всіх Чернігівців. Всі знали загальнолюбленого „кума“, всім була відома його постать, обличчя поважне, навіть наче похмурі трохи, — але ця похмурість зараз зникала скоро він усміхався: за нею ховалося чутке до всякого горя, добре, людяне серце. Багато людей і з „простих“ і з „панства“ дякують Тишинському за таку чи иньшу поміч. В Чернігові це був мабуть найпопулярніший чоловік.

Ще в Харкові та в Києві товаришуючи з такими людьми, як П. П. Чубинський, В. Б. Антонович, П. С. Юхименко, дійшов Ол. Амф. Тишинський до національної самосвідомості і з того часу був вірним сином своїй країні. У найгірші часи, коли з страху від утисків на наше слово та з несприятливості й недбалості всі мов забули про все українське, Тишинський завжди залишався тим, чим був, завжди інтересувався рідним письменством, мав добру українську бібліотеку, листувався з Галичанами, добував звідти книжки, давав гроші на закордонні видання. Вкупі з своїм приятелем Л. І. Глібовим видавав він „Черниговський Листок“ двома мовами — московською та українською. На Глібова мав він останніми роками великий вплив і найбільше Тишинському мусимо ми дякувати за те, що Глібів не замовчів і чимало ще написав наприкінці свого життя. Тишинський направив його друкувати твори в Галичині, сам дбав, щоб їх містиво там і т. п. Досить довгий час він був єдиним мабуть чоловіком, до якого молодіжці удавалися в справах українських. Сам він по українському писав мало: де що в „Зорі“, де що в „Дзвінкові“ (про Глібова); опріч того в паперах зосталася комедійка „Стрижено“, дві невикінчені драматичні пьєси, а також більша робота історичного змісту з часів кріпацтва. Опріч того в його було зібрано чимало історично-літературного матеріалу про наших письменників і з того користувалися люди; чимало взяв від його відомостей напр. д. О. Я. Кониський.

Умер він 28 січня 1896 року несподівано від апоплексії. Смерть його викликала повсюдний жаль у Чернігові. Казано було: Ось чоловік, що ні на шеляг не одурив громадської віри до себе. Багато народу, починаючи з мужицтва і кінчаючи губернатором було на похороні. Було 15 вінків: *Отъ горъ, Чернигова любимому гражданину, честному труженнику на общее дѣло, Лучшему человеку отъ служащихъ*

въ городской Управѣ, Высокогуманному начальнику-товарищу отъ служащихъ банка, Незабвенному общественному дѣятелю отъ еврейскаго купечества, Честнѣйшему труженнику отъ купцовъ горъ. Чернигова, потѣмъ вінки від „Общины сестеръ милосердія“, від „Общественной Библіотеки“, від читачів колишньої власної бібліотеки Тишинського, від „Музыкально-драматическаго кружка“, отъ Братствъ-Кіевлянъ. Українських вінків було тільки два: від сина покійного Глібова з написом „Від хрещеного сина ідеальному батькові“ і другий з червоною стрічкою — з червоною китайкою над труною козацькою — з написом „Вірному синові своєї країни від земляків“. Цей вінок несло двоє, але з їх слівознами єдналися сліози ще багатьох... Над труною сказано три промови: першу сказав Б. Грінченко по українському [другі дві були по московському]. Ось вона:

„Коли дорогий наш покійник може тепер нас чути, то йому радісно буде почути над своєю труною рідне слово. Коли його дух дивиться тепер на нас з із високости, то певно він бачить, який тяжкий жаль обіймає нас.

Так і він пішов і покинув нас, — так багато добрих уже нас покинуло!

Добрий! він завжди був там, де було діло, де треба було допомогти. Громадські люди знають се, знають і його непохитну чесність. До останніх днів він зберіг молоді почування прихильності до ідей, до ідей правди й добра громадського.

Та між усіма його почуваннями найщиріше, найдорожче йому було одно: то була любов до рідної країни, до рідного народу. Цій любові зостався він вірний до останньої хвилини; це почування гріло й осявало його життя.

Він не був з тих людей, що слава їх широко по світу лунає. Але він був з тих дорогих нам чесних робітників, що своєю працею по зможі посилюють зростати великій ідеї — ідеї освітити і з культурного запекла підняти рідний народ.

До цього була його любов, у цьому були його надії. І не дурно ти любив, не даремно надіявся. Сумні підємоми від твоєї могили, але підємо на працю для добра народнього. Працюючи ся тепер з тобою, цю обітницю кладемо тобі на труну в купі з останнім нашим привітанням: Земля тобі пером!“

В Грінченко.

ХРОНІКА.

* Вже вийшов другий випуск етнографічних матеріалів, зібраних в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях. Сю об'єкту публікації [над 24 аркуші друку вел. 8-ки], що містить в собі оповідання, казки, перекази, пословиці, загадки і т. п., впорядкував пан. Борис Грінченко. Більше про се видане скажемо в наступному числі „Зорі“.

* З нашої друкарні вийшли окремою відбиткою образки з життя православного духовенства на Україні Волод. Левенка під заг. „Per pedes Apostolorum“.

* Кінчать ся друкувати коштом редакції „Зорі“ другий том творів Руданського і трагедія Фр. Шіллера „Марія Стюарт“ в перекладі Б. Грінченка.

* Варшавський місячник „Ateneum“ видавний першорядним ученим і критиком польської літератури Петром Хмільовським містить в книжці за місяць серпень обширну статтю п. Вол. Буґля про початки творчості нашого звісного писателя і співдружника нашої часописі п. Осипа Маковей. Статтю виповнює виключно симпатична оцінка поезій п. Маковей, виданих перед двома роками в „Дрібній Бібліотеці“ К. Пашковського.

* В одеській журналі „По морю и сушѣ“ поміщені в останніх н-рах між иньшим отсі переклади з нашої мови: „Ворова“ [„Україна“], оповідання Б. Грінченка (н-р 31), — і поезія: Шевченка „Огни горять; оркестр ґраєть“ і „Ми лишивхъ слезъ, ни лишивхъ

словъ“ [„Ми засьпівали, розійшлись“] в н-рі 29, — Б. Грінченка в н-рах 30, 31 і 34, — Марк. Шашкевича „Разсвѣтъ“ [„Верніть ся пісні родимі“] в н-рі 32 і Гребінки: „Нѣтъ, мама, не въ силахъ его я любить!“ [„Ні, мамо, не можна люблюба любити“] в н-рі 33.

* Недавно появились з львівської літографії А. Андрейчина нові твори двох молодих наших композиторів, а саме: „Куда ти йдеш?“ Сольно тенорове з супроводом фортепія. Слова Ю. О. Федьковича, музика Романа Ганінчака [ціна 25 кр.] і — „Квартети на хор мужеский спорудилъ Філарет Колесца“. В склад сеї першої серії входять: 1. „Дівчина і рута“ слова Шевченка. 2. „На любові розмови“ Ф. Колеси [сюжет пісні народної]. 3. „Було колись в Україні ревіли гармати“, слова Шевченка. 4. Низка лемківських співанок. 5. Дві пісні народні: а) там у полі берега стояла і б) Ой закувала сива зазуленька. — Обидва видання можна набути в друкарні Ставропігійській.

Василь Лукич.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подает Василь Лукич.

а) книжки.

Дещо з творів Степана Руданського [Книж. тов. „Просвѣта“ Ч. 195 а 8 за 1896 р.]. — У Львові, 1896 р. 63 і 1 н. стор. 160 (з портретом автора). Ціна 15 кр.

Образки з Америки. Написавъ Бузько. [Видавництво час. „Свобода“ Ч. 1]. — Ша-

мокін, Па. 1896. 3 друкарні „Свобода“. 38 стор. 160 Ц. 10 кр.

Народний рух Австро-угоренихъ Русинѣвъ. Часть I. Написавъ М. Павлякъ. [Вид. час. „Свобода“ Ч. 2]. — Шамокін, Па. 1896. 3 друкарні „Свобода“. 63 і 1 н. стор. 80 Ц. 20 кр.

Свиньська конституція. Написавъ Іван Франко. [„Хлопська бібліотека Ч. 34.“] Перекладъ із часописи „Громада“. — В Коломиї, 1896 р. 16 стор. 160 Ц. 5 кр.

Народна історія рускої церкви. Часть VI. Доповнене. Написавъ Іван Нето. [Видавництво людове. Рік XV. Книж. III і IV]. — У Львові, 1896 р. 76 + IV стор. 160 Ц. 20 кр.

А. Н. Лисовскій. Главные мотивы въ поэзии Т. Г. Шевченко. Изданіе А. А. Зиньковскаго. — В Полтаві, 1896 р. 48 стор. 80 Ц. 25 коп.

Зміст: I. Наймишка (поэзия жизни). II. Катерина (поэзия чувства). III. Гайдамаки (поэзия силы). IV. Неопиты (поэзия правды). V. Кобзарь. VI. Личный элементъ.

Афанасій Васильевичъ Марковичъ. Біографическая замѣтка. М. З. — В Чернігові, 1896 р. 31 стор. 80.

Криничка. Оповідання та вирші: Артемьєвського-Гуляка, Билышовського, Боюк-Васильського, М. Вовчка, Гребінки, Зиньковського, Кудина, Метельського, Федьковича, Шевченка, Щоголева та инш. Зібравъ Б. Г. — У Чернігові, 1896 р. 48 стор. 160 Ц. 7 коп.

З сина Число розсилаємо додаток: „Словарь російсько-український“, том II, арк. 16.

ПЕРЕДПЛАТА ПЛАТНА З ГОРИ ВИНОСИТЬ: 3 додатком „Словарь російсько-український“: на цілий рік 8 злр., [для заграниці 16 рублів або 32 марок]. — Без „Словаря“: на цілий рік 6 злр., [для заграниці 12 рублів або 24 марок], на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. — Одно Чо коштує 30 кр.

Редактор части літературно-наукової: Василь Лукич.

За редакцію відповідає: Микола Пашковський.

Видане Миколаємъ Тарасовичемъ въ Шамокині.

З друкарні Миколаєвъ въ Шамокині.

Видане Миколаємъ Тарасовичемъ въ Шамокині.